

ŠVIESA

No. 2

BALANDIS - GEGUŽĒ - BIRŽELIS

1967 M.

Danutė Tarabildienė „Pirmoji mokykla“

ŠVIESA

The *Light*

Prenumeratos kaina: metams \$1.00
Pavienis numeris 25c

Politikos, Mokslo, Meno ir Literatūros
Trimėnesinis žurnalas

Leidžia Amerikos Lietuvių Darbininkų Literatūros Draugija, 102-02 Liberty Ave., Ozone Park, N. Y. 11417

Entered as second class matter at the Post Office at Jamaica, New York, under the Act of March 3, 1879

Redakcinė komisija: R. Mizara, A. Bimba. Atsakomąsiasis redaktorius: A. Bimba

No. 2

BALANDIS-GEGUŽĖ-BIRŽELIS (APRIL-MAY-JUNE), 1967

XXXIII

TURINYS

PRŪSIJA IR REVANŠISTAI. D. M. Šolomskas	35
KELI ŽODŽIAI APIE A. BIMBOS REIKALUS. Rojus Mizara	38
SNINGA. Eilėraštis. Remigijus Gražys	39
A. BIMBA VILNIUJE. Nuotraukos	40
LIETUVOS RYŠIAI SU UŽSIENIU. A. Paragys	41
TUOPOS PRIE NEMUNO. Eilėraštis. Algimantas Baltakis	43
INKVIZIJA IR VALSTYBĖ. Mislinčius	44
TAIP IR NE. Eilėraštis. Justinas Marcinkevičius	47
KOVOTOJĄ DRAUGĄ PALYDINT. Juozas Baltušis	48
TROŠKIMAS. Eilėraštis. Antanas Venclova	49
LIETUVIŲ KALBOS KILMĖ. S. Karaliūnas	50
AUDRINGO LAIKMEČIO SŪNUS. Alg. Skinkys	51
AFORIZMAI. Vertė V. Karalius	51
POETAI APIE PAVASARĮ. Eilėraščiai	52
POEZIJAI. Eilėraštis. Kostas Kubilinskas	52
LIETUVOS KARIUOMENĖ. Vincas Martinkonis	53
ĮVAIRENYBĖS.	58
JUOZO TYSLIAVOS "NEMUNO RANKOSE". Antanas Venclova	59
SENOJO KAIMO VAIZDUOTOJAS. Vytautas Kazakevičius	61
KOVOJE UŽ ŽMOGAUS GYVYBĘ. Prof. Z. Januškevičius	62
UBAGŲ SALA. Eilėraštis. Alg. Mikuta	63
IŠ LDD CENTRO RAŠTINĖS. Ieva Mizarienė	64

PRŪSIJA IR REVANŠISTAI

D. M. ŠOLOMSKAS

Šiomet kovo mėnesį sukako 20 metų, kai Tarybų Sąjungos, Prancūzijos, Anglijos ir Jungtinių Valstijų militarinė komanda Vokietijoje nutarė likviduoti Prūsijos valstybę. Kiek vėliau Maskvoje susirinkę šių valstybių užsienio ministrai tą nutarimą patvirtino.

Prūsijos valstybę likvidavo todėl, kad per virš 700 metų ji buvo reakcinė militaristų vadovaujama valstybė, kuri nuolatos grūmojo taikai ir kuri pradėjo daugybę karų, jų tarpe Pirmąjį ir Antrąjį pasaulinius karus.

IŠ PRŪSIJOS ISTORIJOS

XIII-jo šimtmečio pradžioje, kada Europoje buvo daug mažų feodalinių valstybėlių ir savivaldžių feodalų, kurių vien tarpe vokiečių buvo apie 300, apsukrūs vokiečiai suorganizavo taip vadinamąją "Šventąją Romos Imperiją". (Jos nereikia maišyti su buvusia Romos valstybe).

Pradžioje vokiečiai tos imperijos imperatorių rinkdavosi, bet vėliau beveik visados juomi buvo Prūsijos valdonas, vėliau karalius. "Šventoji Romos Imperija" organizavo "Kryžiaus karus" į Palestiną ir Siriją "šventųjų žemių" atkariavimui. Tie karai, kaip žinia, tęsėsi per 200 metų. Krikščionys juos pralaimėjo.

Po to Romos popiežiai organizavo mažesnius kryžiuočių karus prieš "pagonis". Vokiečių kryžiuočiai — Teutonų Ordinas — po ta priedanga įsitvirtino prie Vislos upės žiočių, įkūrė miestus ir tvirtumas. O kita grupė išsikėlė Latvijoje, Rygos apylinkėje, ir suorganizavo Kalavijuočių ordiną. Abudu ordinai pradėjo nuolatinis užpuolimus ant lietuvių, kurie tais laikais buvo stabmeldžiai, ir ant krikščionių rusų ir lenkų. Slavai buvo apsigyvenę tarpe Elbos, Oderio ir Lietuvos iki Baltijos jūros. Rytų Prūsijoje, Mozūrų ežerų srityje, gyveno slavai, o šiaurvakarių pusėje — lietuviai — prūsai.

Prasidėjo baisi kelių šimtų metų kova. Vokiečiai, gaudami Romos popiežiaus pagalbą iš kitų šalių, naikino slavus ir prūsus — lietuvius. Karolis-Marksas, kuris ištyrinėjo Rytų Prūsijos gyventojų likimą, rašė:

"Svetimi užkariautojai veržėsi giliau į šalį, kirto miškus, apsausino balas, naikino vietos gyventojų laisvę, pasisavino jų žemę, steigė savo tvirtoves, miestus, vokiečių stiliaus bažnyčias, senorijas ir vyskupijas".

Lietuviai-prūsai ilgoje kovoje vieni buvo išžudyti, kiti paversti vokiečių vergais ir suvokietinti.

Vokiečių tolimesnį besiveržimą į rytus sulaukė rusų laimėjimas 1242 metais prie Čudskoje (Peipus) ežero, ir bendroji lietuvių, lenkų, rusų ir čekų pergalė prie Griunvaldo-Žalgirio 1410 metais.

"Šventąją Romos Imperiją", tą vokiečių plėšikų sąjungą, sulikvidavo Napoleonas, po to, kai jis užkariavo Vokietiją ir kitas Europos valstybes.

Napoleonui pralaimėjus, po Vienos Kongreso, įvykusio 1815 metais, Vokietijoje dar liko 39 atskiros karaiystės ir kunigaikštystės. Po 1870-1871 metų Prūsijos laimėjimo karo prieš Prancūziją, vokiečių kancleris Bismarkas sujungė jas visas į vieną valstybę, pastatydamas Prūsijos karalių Hohenzollerną į vokiečių imperatoriaus vietą.

Per porą šimtų metų prie Prūsijos valstybės, kurios kunigaikštystės buvo išsiplaškę po visą Vokietiją, buvo prijungta Rytų Prūsija, Silezija, Pamarys ir kiti plotai. Išvakarėse Pirmojo pasaulinio karo Prūsija užėmė daugiau pusės Vokietijos teritorijos ir turėjo daugiau negu pusę gyventojų.

KARININKŲ KLIKA

Kryžiuočių vadai ne vien padarė vergais pavergtų tautų žmones, bet jie paklus-

ANTRASIS ŽALGIRIS

nume ir ekonominėje priklausomybėje laikė ir eilinius kryžiuočius.

Rytų Prūsija tapo svarbiausia Prūsijos valstybės dalis. Čionai kryžiuočių vadai statė miestus, galingas tvirtumas, pilis ir steigė savo dvarus. Pusšimčiui metų prabėgus nuo to, kai jie įsigalėjo, Rytų Prūsijoje jau buvo apie 2,000 didelių feodalų dvarų, dauguma jų paverstų į tvirtumas. Rytų Prūsija virto vokiečių imperialistų rasodniku, iš kurio kilo jos militariniai vadai: Hindenburgas, Ludendorfas, Moltke, Bulowas, Sachsas, Schlifenas ir kiti.

Vokietijos imperialistai skundėsi, būk "vokiečiams ankšta", jiems "reikalingi platesni plotai", tuo metu Rytų Prūsija buvo dar rečiau apgyventa, negu Lietuva. Mat, stambūs dvarponiai turėjo daug miškų.

Rytų Prūsija geografiniai labai tinkama gynybai. Joje yra apie 5,000 ežerų, daug upių, prieš šimtmečius pastatytų tvirtumų ir pilių. Vokietijos militaristai buvo paverbę Rytų Prūsiją į "neįveikiamą tvirtumą".

PAMINKLAS "KOLOSALI"

Tannenbergo srityje, kur vokiečiai laimėjo mūšį 1914 metais prieš Rusijos armiją, kad užtemdytų kryžiuočių 1410 metų mūšį, jie pastatė milžinišką "Kolosalį" — paminklą iš pilkai rūdų plytų. Pastatas buvo apvalios formos, kaip koks milžiniškas kalėjimas. Hitlerininkai iš visos Vokietijos iškasę generolų karstus sugabeno į tą "Kolosalį" ir palaidojo specialiose "nišose" (patalpose). Ten buvo palaidotas ir generolas Hindenburgas ir kiti generolai, kurie paruošė "vokiečių nugalėjimo" teoriją, "totalinio karo" teoriją, "vokiečių rasės pirmenybę prieš kitas tautas" teoriją. Vokiečiai Tannenbergo apylinkę paverbę į šovinizmo "šventovę", kur jie ruošdavo militarinius ir kitokius paradus, besiruošiant užkariauti pasaulį.

Rytų Prūsijos stambūs dvarponiai nebuvo paliesti nei 1848 metų, nei 1918 metų revoliucijų. Vokiečiai imperialistai išlaikė jų dvarus čielybėje, kaip "pavyzdingus žemės ūkius".

Nors Rytų Prūsija buvo paversta į milžinišką tvirtumą, kur tarpupiai ir siaurumos tarpe ežerų buvo įfortifikuoti ir užmūniti, kur per virš šimtą metų buvo pastatyta apie 15,000 žemės ūkių namų pagal karo planą, kurių rūšys buvo paruoštos kanuolėms, ūkiai apvesti storomis mūro sienomis, bet Tarybų Sąjungos armija visas kliūtis įveikė ir paruošė sunaikinimą apie pusės milijono hitlerininkų armijos. Tarybinė armija apsupo hitlerininkus Rytų Prūsijoje ir didžiausioje jų Kenigsbergo (Karaliaučiaus) tvirtovėje, sumušė ir likučius suėmė į nelaisvę. Amerikietis karo specialistas Ralph Ingersol savo veikale "Top Secret" sekamai apibūdino Raudonosios armijos žygius:

"1945 metų sausio viduryje prasidėjo didysis rusų ofensyvas ant Vislos. Tai buvo didžiausias iš visų ofensyvų Antrojo pasaulinio karo metu. Jis turėjo stebinančių pasekmių. Biskį daugiau kaip per dvi savaites rusai ištaškė vokiečių jėgas, perėjo Vokietijos sieną išilgai 300 mylių fronto, pasivarė pirmyn nuo Vislos per 250 mylių iki Baltijos jūros ir Oderio upės... Pusė milijono vokiečių armijos Rytų Prūsijoje buvo atkirsta nuo Vokietijos" (256 pusl.).

VAKARAI VĖL EINA NELAIMIŲ KELIU

Po Pirmojo pasaulinio karo vokiečių imperialistines jėgas atgaivino daugiausiai Jungtinės Valstijos, kurios Vokietijai suteikė daug bilijonų dolerių paramos. Anglijos, Prancūzijos ir Jungtinių Valstijų politika prieš Tarybų Sąjungą leido hitlerininkams paneigti Versallės sutartį, apsiginkluoti ir pradėti Antrąjį pasaulinį karą.

1945 metais buvo pergalingai baigtas Antrasis pasaulinis karas. Tarybų Sąjungos, Anglijos, Jungtinių Valstijų ir Prancūzijos vyriausybės pasirašė sutartį, kad Vokietija bus nuginkluota, Prūsijos valstykė likviduota, ir sudarytos sąlygos, kad vokiečiai negalėtų vėl uždegti pasaulinį karą.

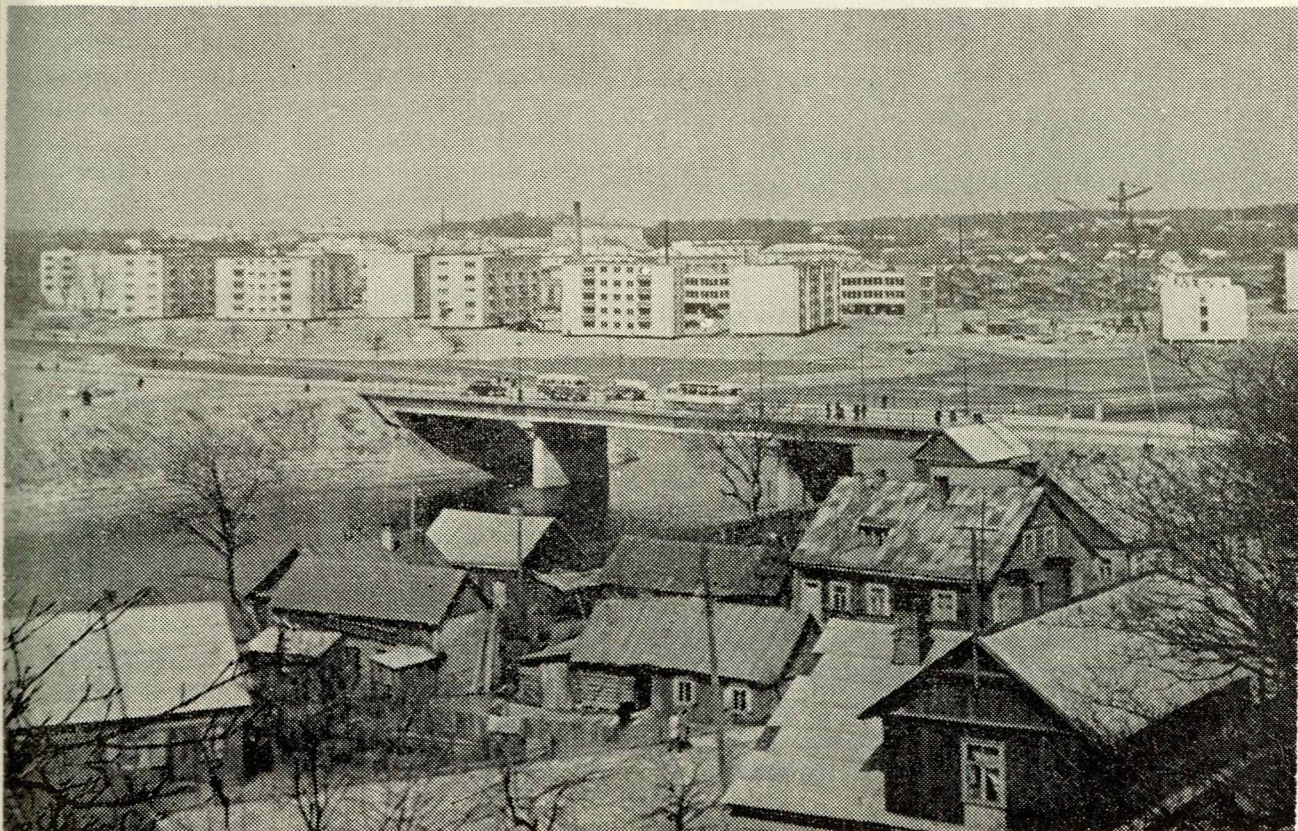
Bet po karo užbaigimo Vakarų vadovai, bijodami socializmo laimėjimo, tuojau pradėjo paneigti anti-hitleriškos sąjungos susitarimus. Vakarų Vokietija, nei taikos sutarties su ja nepasirašius, buvo įtraukta į NATO militarinę sąjungą. Vakarų Vokietijai leista vėl pilnais garais ginkluotis.

UŽSIPELNYTA BAUSMĖ

Buvę budeliški Hitlerio generolai išsiskuto nuo pelnytos bausmės. Dabar jie Vakarų Vokietijoje laisvai veikia, vėl organizuoja ir vadovauja armiją, rašo militarinėmis temomis knygas, duoda NATO vadamams patarimus, kaip "nukariauti Tarybų Sąjungą". Buvęs Hitlerio generolas Kurt Kiesingeris dabar yra Vakarų Vokietijos kancleris (premjeras), o generolas Wolf Graf von Baudissin yra NATO militarinių jėgų komandieriaus pavaduotojas.

Šiomet kovo mėnesį, kada sukako 20 metų nuo likvidavimo Prūsijos valstybės, Vakarų Vokietijoje spauda, naujų nacių organizacijos ir armijos daliniai kėlė triukšmą už atgaivinimą Prūsijos valstybės, už atėmimą nuo Čekoslovakijos Sudetų plotų, už atėmimą nuo Lenkijos Pamario, Silezijos ir Rytų Prūsijos.

Tiesa, dabar pasaulyje padėtis yra kitokia. Taikos jėgos milžiniškos. Tarybų Sąjunga jau nebe viena, kaip buvo išvakarėse Antrojo pasaulinio karo. Greta eilės kitų socialistinių valstybių, gyvuoja ir Vokietijos Demokratinė Respublika su apie 20,000,000 gyventojų. Vokietijos imperialistams ir jų talkininkams sąlygos pradėti karą yra smarkiai susiaurintos. Tačiau taikos mylėtojai negali nematyti to pavojaus, kurį sudaro vokiečiai revanšistai ir jų talkininkai.

Nevėžio krantų kontrastai. Tai — būdingas dabartinių Kėdainių vaizdas. Būdingas ir nuolat besikeičiąs: pamažu visos senosios gatvelės, skersgatveliai užleis vietą saulėtiems tikro miesto kvartalam.

Keli žodžiai apie A. Bimbos bylos reikalus

ROJUS MIZARA

I

1963 m. gruodžio mėnesį niujorkiškėje komercinėje spaudoje pasirodė tokia žinia: JAV prokuroras Peter H. Ruvolo, Jr., federaliniame teisme Niujorke užvedė nupilietinimo bylą prieš A. Bimbą dėl to, kad jis, priimdamas pilietybę, "tyčia užslėpė kai kuriuos faktus".

Toliau buvo sakyta, kad 1957 metais, kai A. Bimba buvo pašauktas prie House Un-American Activities Subcommittee, tai kongresmanas Gordon Scherer iš Ohio reikalavo nupilietinti ir deportuoti "kai kuriuos veiklius komunistinius redaktorius" už tai, kad jie kliudę karui Korėjoje. Čia jis paminėjo ir A. Bimbą.

Na, ir byla A. Bimbos nupilietinimo reikalu buvo pradėta. Pradėta, kaip viskas rodė, ne dėl to, kad A. Bimba, "priimdamas pilietybę užslėpė kai kuriuos faktus", o dėl to, kad jis, kaip pažangus žurnalistas, pasireiškia savo redaguojamoje "Šviesoje" ir "Laisvėje" — pirmiau prieš karą Korėjoje, o šiuo metu prieš karą Vietname. Visa tai rodo, jog ši byla turi didžiulę politinę prasmę.

A. B. kreipėsi pas Amerikinį Komitetą Sveturgimiams ginti — jis paskyrė jam advokatus: Ira Gollobin ir Blanch Freedman.

Tolydžio sukruoto ir pažangieji JAV lietuviai: Jie sudarė komitetą A. Bimbos gynybai finansuoti.

Advokatai kreipėsi į federalinį teismą, reikalaudami, kad jis šią bylą, kaip neturinčią pagrindo, išmestų, bet teismas atsisakė tai padaryti.

Byla atkreipė platesnių amerikinių žmonių sluoksnių dėmesį. Išleista nemaža lapelių; dvasininkas Lee H. Ball parašė specialią brošiūrą, plačiai paskleistą. Pasakyta apie šią bylą nemaža kalbų visuose mitinguose.

Nemaža straipsnių pasirodė pažangiojoje spaudoje — angliškoje ir neangliškoje. Visiems buvo ir tebėra aišku: A. Bimba

puolamas ne už tai, kad jis kaž ką "užtylėjo", o dėl jo politinės veiklos.

Ką gi A. Bimba, priimdamas JAV pilietybę, "užtylėjo"?

1926 metais, lietuviškų peštukų "pasidaravimu", jis buvo Brocktone suareštuotas ir teistas. Teismo procesas buvo labai plačiai aprašytas visoje Amerikos spaudoje; plačiai rašė ir Europos spauda. Iš teismo A. Bimba išėjo laimėtoju. Pilietybę jis priėmė 1927 m. balandžio mėnesį, kai kiekvienas amerikietis, skaitęs spaudą, dar nebuvo pamiršęs viso to, kas spaudoje buvo rašyta, ir A. Bimba, girdi, niekam apie tai nesakė.

Tai ir visas jo nusidėjimas!

Byla per kurį laiką ir gulėjo sau neliesta. A. Bimba apie pusmetį praleido Europoje. Kai grįžo, buvo pranešta, kad teismo procesas prasidėsias balandžio mėnesį. Deja, mirė vienas A. Bimbos gynėjų — advokatė Blanch Freedman, ir adv. Gollobin prašė teisme procesą atidėti, nukeliant ant rudens. Teisėjas sutiko.

II

Iškilo mintis, kad reikėtų imtis ir kitų žygių bylai baigti, kad sutaupyty nereikalingas išlaidas bylinėjimuisi. Sumanyta vykti Washingtonan į Justicijos departamentą ir ten siūlyti, kad jis šią bylą, kaip neturinčią pagrindo, likviduotų. Delegacijon įėjo:

JOHN WESLEY LORD, Metodistų bažnyčios vyskupas, Washingtono ir apylinkės vyskupijos valdytojas.

DR. PAUL LEHMANN, profesorius iš Union Theological Seminary, Niujorke.

N. ELLSWORTH BUNCE, dvasininkas, įžymus Metodistų bažnyčios veikėjas Baltimorėje.

Na, ir šitų eilučių rašytojas.

Susirinkę vyskupo Lordo kanceliarijoje, delegacijos nariai su adv. Gollobino talka, apsvarstė A. Bimbos bylos reikalus iš pat šakny. Išsirinko ten ir savo kalbėtoją, ku-

riuo buvo dr. Lehmannas. Visi keturi pasirašė dokumentą — JAV generaliniam prokurorui Ramsey Clark laišką (tilpo "Laisvėje" š. m. gegužės 2 d. laidoje). Tuomet vyko į Justicijos departamentą.

Delegaciją priėmė Harold P. Shapiro, Maurice Roberts — iš Justicijos departamento, taip pat Charles Gordon, Imigracijos ir Naturalizacijos komisijonieriaus padėjėjas.

Dr. Paul Lehmann plačiai išdėstė visą bylos esmę; sakė, jog A. Bimba puolamas ne dėl to, kad 1927 metais buvo "kažkas nuslėpta", o dėl jo politinių pažiūrų. Neleistina, sakė jis, siektis nupilietinti žmogų, neatlikusį jokio nusižengimo mūsų kraštui, turėjusį pilietybę per 40 metų. Toks valdžios elgesys naturalizuotus piliečius stato į antrą kategoriją; norėdama užčiaupti jiems burnas, ji grąsina jų pilietybės atėmimu.

Panašiai kalbėjo ir vyskupas Lordas, ir kun. N. Ellsworth Bunce, ir adv. Gollobin, Vysk. Lordas priminė: jeigu prokuratūra bando A. Bimbą nupilietinti dėl to, kad tai pasiūlė tulas asmuo iš Ne-amerikinio komiteto, tai jau labai bloga!

Mr. Shapiro priminė, jog, girdi, Justicijos departamentas žiūri ne tiek į tai, kas buvo padaryta 1927 m., kai A. B. ėmėsi pilietybę, o į tai, kokius jis palaiko ryšius "su kai kuriom grupėm",

Pokalbiai tęsėsi apie vieną valandą. Harold Shapiro užtikrino delegaciją, kad jis ir kiti Justicijos departamento pareigūnai atidžiai kreips dėmesį į visa tai, kas čia buvo pasakyta. Justicijos departamentas, atseit, iš naujo peržiūrės, perkratinės visą A. Bimbos bylą.

Tenka pareikšti didžiulę pagarbą tiems Metodistų bažnyčios įžymiams dvasininkams, kurie stojo ginti A. Bimbą. Aišku, jie tai daro išeidami iš to supratimo, kad tuo būdu jie gina visų sveturgimių reikalus Amerikoje.

Remigijus GRAZYS

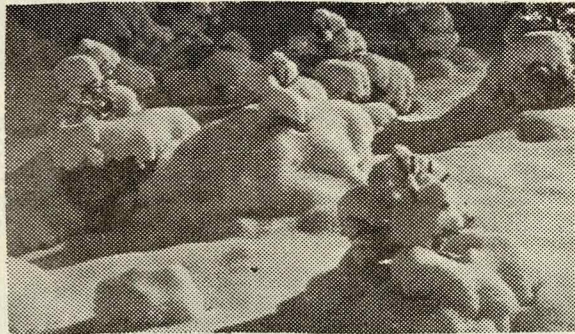
Sninga

Vėl girgžda rausvo, seno namo durys,
Ir snaigės atnešė daiktams lengvumą.
Patekusios jos tirpsta namo dūmuos,
Tai iš delnų akim laimingom žiūri.

O bokštai — lyg po vandeniu vilnija,
Nugrimzdę amžinai į jūros dugną.
Mašinos — tie vėžliai su degančiom žarijom —
Rėplioja.

Laikrodžio varpai — lyg būgnas.

Vienatvę medžių vėl atspindi langas.
Bef švysteli beprotiška sekundė,
Ir mintys lyg vagonai dunda, dunda —
Ir vėl tylu. Ir ausyse vėl spengia.

Sniego pusnyne - Panemunėje.

Jau ir kovas.

Ir aukštai
Paukščiai praskrenda pro miestą.
Noris rankomis paliesti,
Ką peržiem širdy jautei.

Sniego tolstančio šviesa
Ir pilna žmonių ramybė.
Ir kažkas man akyse
Tirpsta. Ir sutirpęs žiba.

Ir šiandieną vėl gali
Sveikint žmones ir šypsotis,
Panašių akių ieškoti
Ir nuilsti pakely.
Jau ir kovas.

Ir linksmiau
Pirštai slysteli klavišais.

Tu užmiršk, kada gimiau.
Prisimink, kai mirsiu. Visas.

1945-1946 metų žiemą "Šviesos" redaktorius Antanas Bimba atskrenda į Vilnių. Jį pasitinka (iš kairės į dešinę) akademikas Kostas Korsakas, Tamara Rotomskienė, diplomatas Povilas Rotomskis (jau miręs), rašytojas Petras Cvirka (jau miręs), "Tiesos" vyriausiasis redaktorius Henrikas Zimanas (už jo asmuo nežinomas), žurnalo "Komunistas" red. Vladas Niunka ir LKP Istorijos Instituto direktorius Romas Šarmaitis.

Po dvidešimties metų (1966 m.) A. Bimba vėl lankosi Lietuvoje. Nuotrauka daryta Vilniaus geležinkelio stotyje, jam apleidžiant Lietuvą. Iš kairės į dešinę: rašytojas Antanas Venclova, žurnalo "Mokslas ir gyvenimas" redaktorius ir Lietuvos Žurnalistų Sąjungos pirmininkas Jonas Karosas, Tarybų Sąjungos Aukščiausios Tarybos Tautybių Tarybos prezidentas Justas Paleckis, A. Bimba, LKP pirmasis sekretorius Antanas Sniečkus, Vilniaus Valstybinio V. Kapsuko vardo Universiteto direktorius prof. Jonas Kubilius ir Lietuvos Mokslų Akademijos prezidentas Juozas Matulis.

Lietuvos ryšiai su užsieniu

Švietimo darbuotojų bendradarbiavimas

A. PARAGYS

Kasmet vis daugiau svečių iš užsienio šalių aplanko Lietuvos mokyklas ir kitas švietimo įstaigas, kasmet vis daugiau Lietuvos švietėjų išvyksta į užsienį pasidomėti ten esančių mokslo įstaigų darbu, patobulinti savo kvalifikaciją. Jau keliolika metų kaip Lietuva palaiko pastovius ryšius su Lenkijos švietimo darbuotojais. Kasmet vasaros metu kelios lietuvių mokytojų grupės pabūvoja Lenkijoje, o lenkų — Lietuvoje. Nekartą Lietuvoje lankėsi ir aukšti Lenkijos švietimo ministerijos pareigūnai.

Nemaža draugų Lietuvos švietimo darbuotojai turi Čekoslovakijoje. Lietuviai mokytojai susipažino su Čekoslovakijos ikimokyklinių įstaigų, moksleivių estetinio, muzikinio auklėjimo problemomis, pasidalino patirtimi, pasikeitė įvairių dalykų mokykliniais vadovėliais, metodiniais leidiniais. Čekoslovakai taip pat domėjosi Lietuvos mokslo reikalais.

Pastaraisiais metais sparčiai plečiasi bendradarbiavimas su Vokietijos Demokratinės Respublikos švietėjais. Kasmet į Demokratinę Vokietiją pakelti kvalifikacijos vyksta kelios vokiečių kalbos mokytojų grupės, o draugai vokiečiai yra lankęsi Lietuvoje. Juos domino muzikos mokymas, užklasinės veiklos organizavimas.

Lietuvoje pabūvojo net tolimosios Indijos, Jungtinių Amerikos Valstijų ir kitų šalių švietimo darbuotojai. Nemažai Lietuvos pedagogų yra pabūvoję Bulgarijoje, Vengrijoje, Rumunijoje, Jugoslavijoje, Suomijoje. Daugelis jų, o taip pat moksleivių palaiko pastovius asmeninius ryšius su kitų šalių moksleiviais ir mokytojais, keičiasi įvairiais leidiniais, dalyvauja užsienyje rengiamose parodose, pasitarimuose, konferencijose.

Toks bendradarbiavimas duoda daug naudos kaip Lietuvos, taip ir kitų šalių švietimo darbuotojams. Ir tuos ryšius numatoma toliau plėsti.

Besiplečiant Lietuvos kultūriniam ryšiams su užsienio šalimis 1956 m. buvo įsteigta Lietuvos Draugystės ir kultūrinių ryšių su užsienio šalimis draugija.

Per savo gyvavimo dešimtmetį ji nuveikė didelį darbą. Lenkijoje, Rumunijoje, Vokietijos Demokratinėje Respublikoje ir Čekoslovakijoje buvo pravestos kultūros ir meno dekados.

Kokie tai stambūs renginiai rodo toks faktas, kad Vokietijoje dekados metu apsilankė apie 40 tūkstančių žmonių. Buvo perskaityti 53 pranešimai apie Lietuvą, surengti 65 lietuviškų filmų seansai, 43 parodos, pravesta 40 susirinkimų, kuriuose buvo aptariamose lietuvių autorių knygos.

Didelį pasisekimą turėjo ansamblis "Lietuva", gastroliavęs dekados dienomis Erfurto apygardoje. Nemažesnę susidomėjimą šioje šalyje sukėlė ir pirmoji Lietuvos grafikų paroda. Laikraštis "Das Folk" rašė: "Mes dėkingi, kad turėjome galimybės pamatyti tokią turtingą ir įdomią parodą. Ji supažindino mus su šios Pabaltijo respublikos meno turtais, atskleidžiančiais tiek turtingas liaudies tradicijas, tiek ir pačius geriausius modernaus meno bruožus".

Naudingi, dalykiški ryšiai yra užsimezgę tarp daugelio Lietuvos ir užsienio šalių, ypač Vokietijos Demokratinės Respublikos organizacijų. Vilniaus "Elfos" gamykla jau keletą metų palaiko draugiškus dalykinius ryšius su Arnštato telefoninės aparatūros gamykla. Lietuvos Valstybinė konservatorija užmezgė ryšius su Leipcigo konservatorija, kuri šiais metais švenčia savo 125 metų jubiliejų. Vandens ūkio ir melioracijos ministerija draugauja su Neibrandenburgo vandens apsaugos įmone.

Sėkmingai vystosi ryšiai su Lenkija. Iškilmingai minimos svarbiausios lenkų

Pagarsėjusio "Lietuva" ansamblio dalyviai.

tautos šventės. Vis populiareesnės tampa kiekvienais metais rengiamos lenkų knygų dekados, kuriose dalyvauja ir pasiuntiniai iš Lenkijos. Nuoširdi draugystė jungia lietuvių ir lenkų meninius kolektyvus. Lenkijoje gerai pažįstamas mūsų "Aido" choras, kuris draugauja su Varšuvos choru "Harfa". Vis labiau plečiasi pasikeitimas delegacijomis bei turistų grupėmis. Draugiškuose susitikimuose aptariami abipusiai aktualūs klausimai. O štai Alytaus rajono "Raudonikių" kolūkyje lapoja draugystės sodas, kurį pasodino kolūkiečiai kartu su svečiais iš Lenkijos.

Pastaruoju metu užsienyje eksponuojamos kelios lietuvių meno parodos. Po Lenkiją keliauja didžiulė grafikos paroda. Ji taip pat atidaryta Belgrade. Didelio pasisekimo susilaukė dvi parodos Čekoslovakijoje — etnografinė ir liaudies taikomojo meno.

Kasmet į užsienį vyksta Lietuvos meniniai kolektyvai. Praėjusiais metais Viduržemio jūros šalyse — Turkijoje, Graikijoje, Prancūzijoje — koncertavo Kauno Politechnikos instituto dainų ir šokių ansamblis "Nemunas". Demokratinėje Vokietijoje gastroliavo ansamblis "Lietuva", Vilniaus Valstybinio Pedagoginio instituto ansamblis, Vengrijoje — choras "Aidas", Lenkijoje choras "Jaunystė".

Negalima taip pat nepaminėti ir jaunųjų atlikėjų — Čiurlionio vardo vidurinėsios meno mokyklos moksleivių choro išvykos į

Demokratinę Vokietiją. Jaunieji dainininkai padarė gerą išspūdį net ir tokiems įgudusiems vertintojams, kokie yra vokiečių klausytojai.

Kiekvienais metais užsienio skaitytojas gauna po keletą Lietuvos autorių knygų savo gimtąja kalba. Visų pirma čia reikėtų paminėti lietuvių literatūros klasiko Kristijono Donelaičio "Metų" naują vertimą į vokiečių kalbą, kuri atliko Vakarų Vokietijos kultūros veikėjas dr. Hermanas Budenzigas. Į vokiečių kalbą taip pat išversta Alf. Bieliausko knyga "Mes dar susitiksim, Vilma". Japonų kalba praėjusiais metais pasirodė Marijos Rolnikaitės knyga "Turiu papasakoti", ir daug kitų.

Reikšmingi kultūriniam bendradarbiavimui yra asmeniniai kontaktai. Kasmet respubliką aplanko po keletą tūkstančių užsieniečių, su kuriais Draugija atlieka vienokį ar kitokį darbą.

Lietuva priėmė nemažai įžymių užsienio veikėjų, kaip pav. Jungtinių Tautų generalinio sekretoriato skyriaus vedėją Gilermą Kaprariją, įžymų prancūzų rašytoją, publicistą Žaną Polį Sartrą ir rašytoją Simoną de Bovuar.

Vilniuje taip pat pabuvojo Amerikos kultūrinių ryšių su Tarybų Sąjunga instituto San Franciske prezidentas, Pasaulinės taikos tarybos narys, Stanfordo universiteto profesorius dr. Holandas Robertsas. Išvykdamas dr. Robertsas pareiškė: "Nors Tarybų Lietuvoje viešėjau neilgai, man paliko labai gilų išspūdį tai, kad Lietuva daro tokius milžiniškus žingsnius ekonominės ir kultūrinės pažangos kelyje. Džiaugiuosi, galėdamas pasakyti jums, kad respublikos svečių žavi ne tik jūsų gamyklų produkcija, bet ir dideli pasiekimai architektūroje, statyboje. Amerikoje mes stengsimės ir toliau palaikyti šiuos užsimezgusius ryšius, teikti teisingą informaciją apie naująją Lietuvą".

Draugija kasmet į užsienio šalis pasiunčia po keletą tūkstančių egzempliorių informacinės literatūros, meninių leidinių. Per 10 metų į užsienį išsiųsta apie 82 tūkstančiai egzempliorių įvairių spaudinių.

Nemunas ties Alytum.

ALGIMANTAS BALTAKIS

TUOPOS PRIE NEMUNO

*Ir vėl tos kalvos ir tie patys medžiai,
Tik šakos gal išsikerojusios*

plačiau.

*Mes susitikom vėl. . . Ką pasakyti
pradžiai?*

*Jums ačiū jau už tai, kad vėl jus
pamačiau.*

Tik kažkodėl sunku man,

*Kad puikiai galit išsiversti be
pagalvojus,
manęs.*

*O man vaidenos naktimis
pavojus —*

*Kad vėtra jus nulauš, vanduo
nuneš.*

*Ar paprasčiausiai — man neteks
užklysti*

*Dar kartą čia, prie Nemuno krantų,
Į jūsų žavią, žalią karalystę,
Kurioj tiek išminties tylios randu.*

*Ak tuopos, plačiašakės mano
tuopos,*

*Ar jaučiate, kaip aš į jus žvelgiu?
Aš noriu perkelti jus į savo strofas
Ir išsivežti su savim sykiu.*

*Bet jūs tvirtai į žemę įsikibot,
Lietaus išplautą, žvilgančią rasa.
Geriau jums ošt pakrantėj, tas
teisybė.*

Mana poezija jums būtų per sausa.

Inkvizicija ir valstybė

MISLINČIUS

Istorikai pripažįsta, jog šv. Domininkas buvo masinės inkvizicijos tėvas, jos įkūrėjas. Jo darbą sankcionavo popiežius Sikstas V savo bule (enciklika) "Invictarum", o Inocentas III jį paskyrė generaliniu inkvizitorium. Domininkas buvo kietos širdies kaltintojas ir žiaurus teisėjas. Jis, be gailesčio širdyje, galėjo prie laužo stovėti ir be ašaros akyse stebėti, kaip dega jo pasmerktasis žmogus! Nuo 1215 m. kai jis įkūrė savo ordiną, iki jo mirties (1221 m.) — jis sudegino nesuskaitomą daugybę nekaltų žmonių. Praėjus keliems amžiams, kitas įžymus domininkonų vadas Raccinis, kalbėdamas apie Domininką pasakė, jog "inkvizicija, tai buvo garbingas šventojo darbas". Visokių, mat, esama "garbingų darbų"!

Vėliau prie domininkonų prisidėjo ir pranciškonai, kurie lygiu uolumu griebėsi inkvizitorių amato. Regima, jog tas darbas vienuoliams taip patiko, kad pagaliau nebeliko nė vieno ordino, kuris nebūtų sutepęs savo rankų "eretikų" krauju. Pav., Petras Celestinas veikė kaip popiežiaus vyriausias inkvizitorius nuo Pabaltijo (taigi ir Lietuvos) iki Sirijos. Kai "eretikų" persekiojimas pasidarė pelningas biznesis, tai kilo smarkus kivrčas tarp domininkonų ir pranciškonų, jie vienas kitam pavyduliavo. Ramybės dėlei popiežius tarp jų padalijo Prancūziją, Italiją, Aragoniją ir kitas jo valdos sritis. Vokietija ir Austrija buvo pavestos Domininkonams, o Bohemija ir Dalmacija — pranciškonams.

Inkvizicijos darbą protegavo ir pop. Inocentas IV, 1252 m. gegužės 15 d. paskelbęs savo encikliką "Ad extirpanda", kuria jis "patobulino savo pirmtakų įvestus kankinimo metodus. Inkvizicija buvo įvesta Afrikoje bei Azijoje, Tunise ir Morokoje. Grigalius IX 1370 m. įtraukė domininkonų valdon Armeniją, Rusiją, Gruziją, Valakiją, Graikiją, totorių sritis, Abisinią (Etiopiją) ir kitus kraštus. 14-jo amž. pradžioje, valdant popiežiams Bonifacui

VIII ir Klemensui V, inkvizicija smarkiai "progresavo"; ji itin vešliai plito Italijoje. 1311 m. Milano arkivyskūpas Gastone Torriani suorganizavo visai "tobulą" inkvizicijos sistemą. 1313 m. buvo įvesta inkvizicija Florencijoje, kur vyriausias inkvizitorius—vienuolis Grimaldo ramius gyventojus smaugė be pasigallėjimo.

Savo kruviniems darbams pateisinti popiežiai net buvo sukūrę "teoriją", būk pirmuoju inkvizitorium buvęs patsai dievas, kai jis teisė ir nubaudė Adomą ir Ievą! Kiti teologai remia inkvizicijos tortūras Biblijos Naujuoju testamentu, kur Jono evangelijoje, XV, 6, pasakyta: "Jei kas nepasiliktų manyje, bus išmestas lauk, kaip šakelė, ir sudžius, ją surinks, įmes į ugnį, ir sudegins". Tačiau ką bendra su šiuo teroristiniu posmu turi aktualioji inkvizicija, deginusi mokslininkus, jų raštus ir popiežių politinius bei asmeninius priėšus?

Inkvizitoriai turėjo išsidirbę net rašytas taisykles, tikslią interogacijos (kvotimo) sistemą, kurios jie stropiai laikėsi. Tai liūdija inkvizitoriaus Bernardo Gui knyga "Practica" arba "Modus examinandi Haereticos", parašyta 1330 m. Ten nurodyti būdai, kaip gudrus inkvizitorius gali sugauti ir sukirsti nemokytą valstietį.

Prisipažinimui išgauti buvo vartojami visokie kankinimo metodai. Kai šie neveikdavo, surakintą kalinį įmėsdavo į tamsų dvokiantį kalėjimo urvą ir ten išlaikydavo po 10 ar 30 metų, kol nukankintas kalinys "prisipažindavo". Tuomet jį sudegindavo. Buvo plačiai naudotasi parodymais šnipų, kuriuos inkvizitoriai kartu su kalniais, laikydavo net kalėjimuose. Liūdytojams prisiekti nereikėjo, todėl jie galėjo ramia sąžine meluoti, kiek tik norėjo. Tokie kreivi liūdininkai gaudavo dalį konfiskuoto turto. Kai Neapolio inkvizitorius (domininkonas) Fra Tomaso d'Aversa kankinimais negalėjo išgauti prisipažinimo

iš būrio pranciškonų (spiritualų), kaltinamų "erezija", jis griebėsi smurto: badu iškankino jauniausiąjį jų kolegą, o po to stipriu vynu jį nugirdė — ir tas "prisipažino", jog jis ir kiti 40 jo draugų esą "eretikais". Tokio "liūdiavimo" inkvizitoriams pakako ir jie visą tuntą vienuolių gyvus sudegino!

XIV amž. pabaigoje popiežiai neva bandė "švelninti" teisiųjų kančias. Jie reikalavo, kad prie kankinimų dalyvautų ir vyskūpas. Bet tai tortūrų nė kiek nemažino; vyskūpų širdys buvo taip jau kietos, kaip ir kitų inkvizitorių-vienuolių. Teisiamajam turėti gynėjo neleisdavo; apeliacijos teisės nebuvo. Inkvizitoriaus žodis buvo galutinis. Tačiau — pinigais kalba, pinigais tyli, sako patarlė. Ją gerai žinojo ir inkvizitoriai. Turtingi pasmerktieji dažnai galėjo išsipirkti, aukodami dideles pinigų sumas "šventiems tikslams". O šventesnio tikslo juk negalėjo būti kaip "religijos gryninimas", jos saugojimas nuo "erezijos" — inkvizicija! Tuo būdu pop. Innocentas IV 1248–55 m. "dovanojo" bausmę turtingiems "eretikams". Tokia praktika galiojo ir vėliau.

Atsivertusieji bei atgailaujantieji "eretikai", pagal pop. Grigalių IX 1229 m. išduotos bulės "Excommunicamus", buvo uždaromi visam amžiui kalėjimuose. Grigalius teigė, jog tuos, kurie atsiverčia prie katalikybės iš baimės mirties, bažnyčios kanonai leidžia visam amžiui įkalinti. Jų turtas, aišku, konfiskuojamas. Dažnai patys inkvizitoriai, papirkę liūdininkų pagalba, kaltinimus sufabrikuodavo, kad tik gautų progą kaltinamojo turtą konfiskuoti.

Inkvizitorius Bernardas Gui mokė, jog "Inkvizicijos tikslas yra naikinimas erezijos, o erezijos išnaikinti negalima, neišnaikinus eretikų. Gi eretikų išnaikinti negalima neišnaikinus jų gynėjų bei mokytojų", t. y. — mokslininkų.

KAIP BUVO DEGINAMI "ERETIKAI"

Vieną egzekucijos procesą labai vaizdžiai aprašė pastabus žiūrovas, matęs kaip buvo sudegintas 1415 m. Konstancoje (Vokietijoje) čekų reformatas Jonas Husas.

Kalinį, užpakalyje surištą rankom, pastatė ant iš anksto padėtų rąstų ir drūtomis virvėmis pririšo prie į žemę įkasto storo stulpo. Nelaimingąjį pritvirtino virvėmis per krūtinę, pažastis, juosmenį, kelius, blauzdas ir pėdas. Kaklą pririšo geležine grandine, kad tas nesudegtų ir lavonas nuo stulpo nenukristų. Pastebėta, jog jau pririšto J. Huso veidas buvo nukreiptas į rytus, o tai netiko bažnyčios tradicijai. Teko jį atrišti ir nukreiptą į vakarus iš naujo pririšti. Auka, iki pat smakro buvo apkrauta malkomis ir šiaudais. Tuomet grovas (grafas) Palatine Loui su Konstanco maršalu, kuriuodu tikrino egzekuciją, priėję prie Huso paklausė, ar jis sutinka savo "ereziją" atšaukti. Gavę neigiamą atsakymą, jie davė budeliui ženklą uždegti laužą. Kai lavonas jau buvo pusiau sudegęs ir ugnis apgeso, tuomet budelis likusį lavoną sukapojo į dalis, sulaužė kaulus, pridėjo daugiau malkų ir, sumetęs jas atgal į ugnį, — sudegino. O kad jo draugai negalėtų pasiimti atminimui bent kiek pelenų, kaip kad jie padarė su Savonarolos, Bruno ir kitų kankinių pelenais, budelis juos stropiai sušlavė ir sumetė į upę.

Tai baisus vaizdas, tai žvėriškas spektaklis.

Žmogaus sudeginimas buvo reikalingas lėšų; reikėjo sumokėti budeliui, nupirkti vežimą stambių malkų, prakurų, kelis kūlius šiaudų, stulpą, virvių ir grandinę. Lėšos buvo imamos iš bendro inkvizicijos fondo, sukkelto iš konfiskuoto pasmerktųjų turto. Kai tekdavo deginti iškastą dvokiantį lavoną (inkvizitoriai teisdavo ir mirusiųsius), tai vaizdas buvo irgi nekoks: miesto gatvėmis valkiodavo prie arklio pakinktų pririštą lavoną, prie kurio buvo prisegta užrašas: "kas daro taip, tas žūva taip".

Kartu su nuteistais mokslininkais buvo deginamos ir jų knygos. Buvo sudeginti moksliniai darbai Koperniko, Keplerio, Galilėjaus, Bruno ir kitų. Be mokslinių, buvo deginamos ir šiaip knygos, kurios tik kunigams nepatiko: "nemorališkos", "bedieviškos", "radikališkos", socialistinės ir kitokios. Draudžiamųjų knygų indeksan

įtraukta ir veikalai tokių klasikų, kaip L. Tolstojus, M. Gorkis, A. Mickevičius, Bern. Shaw, O. Wilde, Thomas Paine ir kt. Deginami buvo ir žydų religiniai raštai, ypatingai Talmudas, nes 1309 m. vienas Paryžiaus žydas perkrikštas paskelbė, jog Talmude esą neigiamai atsiliepiama apie tariamąjį Kristų ir jo motiną Mariją. O ten pasakyta, kad Marija turėjusi net kelis vaikus, ne tik vieną Jėzų. Tokie raštai buvo pavadinti "blevyzgojimu prieš šventenybę". Pop. Jonas XXII 1320 m. ir Aleksandras V 1409 m. oficialiai įsakė Talmudą deginti. Net pop. Julijus III 1554 m. liepė inkvizicijai visu griežtumu naikinti Talmudą ir reikalavo, grasindamas mirties bausme, kad žydai atneštų inkvizitoriams visas jų tikiybines knygas, kuriose tik nepagarbiai atsiliepiama apie Kristų. Šie popiežių potvarkiai buvo įtraukti į katalikų bažnytinių kanonų kodeksą, kuris dar ir šiandien galioja, tik tų nuostatų vykdyti dabartiniai šventėivos neturi galios.

Inkvizitoriai pasmerktuosius degindavo dažniausiai šventadieniais, "atleidų" dienomis, kad juo didesnis žmonių skaičius galėtų matyti jų suruoštą "spektaklį" ("auto da fe") ir "pasimokyti". Nuteistiesiems kai kada budelis prieš mirtį ištraukdavo ir nupjaudavo liežuvį, kad jie negalėtų egzekucijos metu kalbėti ar šaukti ir nesurastų minioje pasigailėjimo.

Popiežiai neretai asmeninį kerštą išliedavo ir prieš savo kolegas tikiybininkus. Pav., pop. Jonas XXII tikrai žvėriškai susidorėjo su Kaorso (Cahors) vyskupu Geroldu, su kuriuo jis pykosi iš mažų dienų. Kai tik jis atsisėdo į "apaštalu sostą", minėtasai popiežius 1317 m. gegužės 3 d. vysk. Geroldą Avinjone (Prancūzijoje) degradavo ir įmetė kalėjiman. To dar nepakako: prikankinę ir pusę odos nulupę popiežiaus bernai liepos mėnesį jį gyvą lauže sudegino!

Pop. Urbonas VI 1385 m. kaltino šešis kardinolus pasikėsiniu į jo gyvybę. Popiežiaus tarnai juos pagrobė ir įmetė į seną Nocero pilies cisterną, kurioje buvo taip ankšta, kad jie negalėjo nė laisvai stovėti. Prieš juos buvo pavartota pilniausios kan-

kinimo tortūros. Be to jie turėjo kęsti badą, šaltį ir gyventi nešvariausiomis sąlygomis. Popiežius reikalavo, kad jie prisipažintų. Kankinimo darbas buvo pavestas vienam žiauriam piratui, kurį Urbonas buvo paskyręs šv. Jono siciliečių ordino prioru. Popiežius laikė kardinolus tame dvokiančiame urve tol, kol Čarlzas Duzarietis apsupo Nocero pilį ir jam teko bėgti. Net ir bėgdamas iš pilies popiežius savo kalinių nepaliko, bet atsivilkė į Genoą.

INKVIZICIJA KERTASI SU VALSTYBE

Kai kur civilinės administracijos organai išdrįsdavo išeiti prieš "šventosios inkvizicijos" tribunolą ir atsisakydavo jos įsakymams paklusti. Pav., kai 1237 m. Tuluzės miesto (Prancūzijoje) inkvizitoriai nuteisė šešis vyrus ir vieną moterį sudeginti, valstybės organai atsisakė juos žudyti bei jų turtą konfiskuoti. Tuomet inkvizitoriai, pasitarę su vyskupu, ordino prioru ir kitais aukštais bažnyčios dignitarais, — atsisakiusius jiems paklusti valdžios pareigūnus prakeikė (anatemizavo). 1288 m. pop. Mikalojus IV skundėsi, jog kai kada civilinė vyriausybė nepildanti inkvizitorinių dekretų. Jis įsakė tokius neklauzadas bausti ekskomunika, o jų valdomas sritis ar miestus — interdiktui. 1458 m. Strassburgo meras (burmistras) Hansas Drachenfelsas ir jo kolegos atsisakė sudeginti inkvizicijos nuteistą husitų misionierių ir jo tarnaitę. Tačiau popiežius vėliau juos privertė inkvizitorių nuosprendį išpildyti.

Brešios mieste (Italijoje) 1486 m. magistratas atsisakė sudeginti būrį vyrų ir moterų, kaltinamų "raganavimu". Pop. Inocentas VIII tuoj įsakė šešių dienų eigoj įvykdyti nuosprendį, arba būti ekskomunikuotais. Kiek griežtesnio pasipriešinimo inkvizitoriai susilaukė 1521 m. Brešios ir Bergamo diecezijose, kuriose jie teigė esą "daug ragany ir raganių". Inkvizitorius su episkopato ordinariais surinko ir pasmerkė nemažą jų būrį, bet Venecijos seniorija tam pasipriešino; ji reikalavo pasmerktiesiems naujo teismo, kuriame ir ji turėtų balsą. Visas reikalas pasiekė pop. Leoną

X, kuris paskubom išsiuntė Venecijon savo nuncijų, o šis, savo keliu, įgaliavo reikalui iširti Justinopolio vyskūpą. Šis, peržiūrėjęs bylą, kai kuriuos kaltinamuosius paleido, o kitus — iš naujo pasmerkė. Venecijos senatas ir tuo sprendimu buvo nepatenkintas. Jis ragino gubernatorių sprendimo nevykdyti ir reikalavo, kad pats Justinopolio vyskūpas ateitų į senatą aiškintis. Popiežius dėl šio nepaklusnumo nepaprastai įsiuto, nes jo prestižui buvo kirstas skaudus smūgis. Gadynės dvasia buvo jau ne ta, kuri dominavo 13-jo amž. matu; renesansas kėlė savo sparnus. Popiežius šį kartą turėjo nusileisti.

Iš visa ko aišku, jog tuo metu valstybė nieko nereiškė, ji buvo tik bažnyčios bei inkvizicijos tarnaitė, jos įrankis, kol bekylantis švietimo amžius popiežiams ir jų inkvizitoriams aplaužė ragus. O betgi net ir dabar įžūlesni kunigai drįsta teisintis, būk ne jie, bet valstybė deginusi "raganas" bei "eretikus"!

Per 500 metų "šventoji inkvizicija" nuodijo liaudies protą ir gyvulino jos jausmus. Ji paliko neišdildomą įtaką bažny-

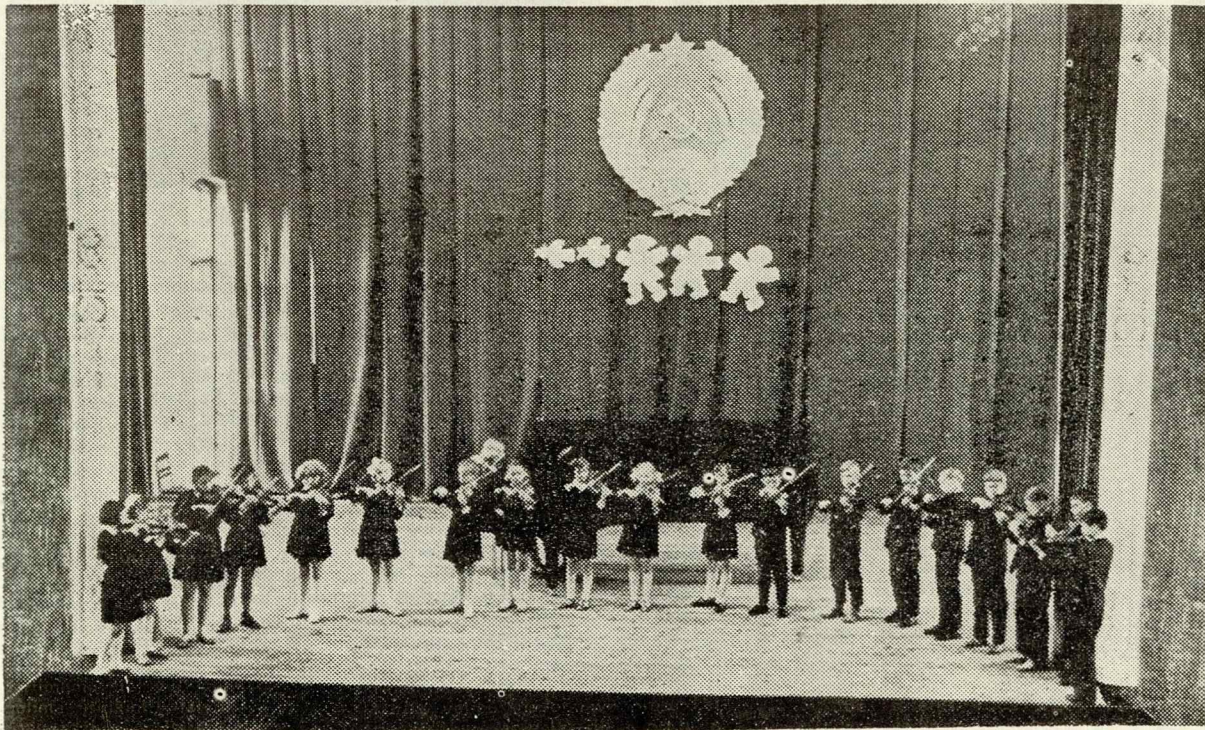
čios tribunoluose ir civilinėje jurisprudencijoje: žiaurumo pėdsakai ir dabar ten dar neišnykę. Tik 18-jo amž. pabaigoje daugumoj vietų inkvizicijos laužai buvo užgesinti, nors kai kur jie dar išsižiebavo ir 19-jo amž. pradžioje. Prancūzijos valdomoje Martinique saloje (Vakarų Indijose) 1825 m. vienas žmogus dar buvo kaltinamas "raganavimu" ir nuteistas visam amžiui į vergiją.

Justinas MARCINKEVIČIUS

TAIP IR NE

Nebuvo laiko amžiui apmąstyti —
Reikėjo jį pridengti krūtine.
Reikėjo mokytis į viską atsakyti
Dviem paprastais žodžiais: taip ar ne.

O šiandien mes be galo sudėtingi —
Tiek daug kvapų, tiek daug spalvų,
garsų!
Kiekvieną kryžkelę, kiekvieną jausmo
vingį
Aplaištom žodžiais taip, kad net baisu.

Mažieji smuikininkai Vilniuje.

A. Baryso nuotr.

Kovotoją, draugą palydint

JUOZAS BALTUŠIS

Rūsti žinia sukrėtė Tarybų Lietuvą, visus jos kultūros darbuotojus, plačiausias darbo žmonių mases: mirė Juozas BANAITIS. Itin sunki ir neišmatuojamai skaudi ši žinia buvo mums — literatūros, meno, muzikos, teatro, kinc meno darbuotojams, visai kūrybinei respublikos inteligentijai. Visuose savo darbuose, visas problemas sprendžiant, visus klausimus rišant, naujų kūrybos kelių ieškant, naujas formas įdiegiant mes tvirtai žinojome: mūsų tarpe yra užgrūdintas komunistas, principinis kultūros baro vadovas, nuoširdus kiekvieno mūsų draugas Juozas Banaitis. Visi mūsų reikalai bei rūpesčiai buvo taip neatsiejamai surišti su juo ir jo veikla, jog nė vienas mūsų negalėjome įsivaizduoti tokios valandos, kai nebebusime tvirtai jo rankos paspaudimo, draugiško ir paskatinančio akių žvilgsnio, svaraus ir turiningo žodžio, einančio iš pačių jo širdies gelmių.

Visi mes, vyresnės kartos kūrybinio baro žmonės, puikiai prisimename Juozą Banaitį dar iš buržuazijos valdomos Lietuvos laikų, matėme jį aktyviausių antifašistinių kovotojų tarpe, matėme organizuojant Raudonąją pagalbą jaunimo tarpe, bandantį plunksną pažangiųjų rašytojų leidiniuose, o vėliau — Komunistų partijos narį, kovojantį pogrindyje už darbo žmogaus laisvę ir laimę, itin šiltai bei rūpestingai globojantį pažangiąją moksleiviją, organizuojantį ir vadovaujantį moksleiviams komjaunuoliams. Būtent jo įtakoje ir jo vadovaujami pirmąjį kovos krikštą praėjo įžymūs mūsų tarybinės literatūros kūrėjai — Lenininės premijos laureatas Eduardas Mieželaitis, poetas Vladas Mozūriūnas, daugelis dabar plačiai žinomų kultūros darbuotojų.

Prisimena mums 1940—1941 metai. Juozas Banaitis buvo mūsų tarpe. Nuo pirmųjų tarybinės santvarkos atkūrimo dienų ėjo jis aukštas ir atsakingas pareigas, kovojė už greitesnį šios santvarkos įtvirtinimą Lietuvoje. Išrinkamas liaudies seimo atstovu, Lietuvos TSR Aukščiausiosios Tarybos Prezidiumo nariu, Biudžetinės komisijos pirmininku, paskiriamas Lietuvos TSR Radijo komiteto pirmininku... Net ir šiandien, po tiek metų, dar neįmanoma suprasti, iš kur Juozas Banaitis surado savyje tiek jėgų ir

JUOZAS BANAITIS

energijos eiti visas šias pareigas, ir eiti jas su didžiausiu entuziazmu, pasišventimu, pasiaukojimu. Pogrindžio kovose įgytas užsigrūdinimas, didi meilė darbo žmogui, savo tautai ir savo gimtajam kraštui — štai kas sudarė jam neišsenkamą jėgų šaltinį!

Rūsčiais Tėvynės karo metais jis buvo vienas pirmųjų TSRS Radijo komiteto lietuviškųjų laidų organizatorių ir atsakingų redaktorių. Vėliau partijos pavedimu suorganizavo Lietuvos TSR valstybinis meno ansamblius ir vadovavo jiems, iš anksto ruošdamas dirvą plačiai kultūros veiklai išvaduotoje Tarybų Lietuvoje. Jis nesirinko pareigų, o ėjo ten, kur siuntė jį partija, kur šaukė liaudies interesus. Pirmaisiais pokario metais jam atitenka vienos pačių sudėtingiausių pareigų — jis tampa Meno

ANTANAS VENCLOVA

TROŠKIMAS

Šviesiam Juozo Banaičio atminimui

Aš nežinau, ar lemta man ilgai
 Žiūrėti į laukų bekraščių grožį,
 Sekt planetas, keliaujančias padange,
 Jaust gomuriu gimtinės sodo vaisių,
 Girdėt bičiulių ginčą ir juokus,
 Matyti tavo šiltą, mielą šypsnį...
 Aš nežinau... Tačiau visa širdim
 Geidžiu, kad ir tada, kai nebebus
 Manęs čionai, šlamėtų sodų medžiai,
 Klestėtų miestai saulėj ir taikoj,
 Kad skaisčiai baltos elektrinių ugnys
 Žiemos šalčiausią naktį neužgestų,
 Kad girioj ir l.ukuos čulbėtų paukščiai.
 'Jūruotų javo begaliniai plotai,
 Kad krykštautų vaikai... Kad nuostabi
 Mūs motinų kalba plačiai skambėtų —
 Ir Vilniuje, ir Baltijos pakrantėj...
 Aš trokštu, kad ir mūs vaikai, Ir ainiai

Statytų, kurtų, gražintų ir gintų
 Tą mielą šalį, kur iš amžių gavo
 Kaip protėvių brangiausią palikimą,
 Krauju aplaistytą, širdim gaivintą,
 Mylėtą meile, už visas didžiausia...
 Aš noriu, kad į ateitį nueitų
 Mūs skambios dainos, mūsų meilės žodžiai
 Gyvenimui, tėvynei ir draugams,
 Ir sunkioje kovoj laimėtai laisvei,
 Visoms tautoms, mūs sesėms ir bičiulėms...
 Alsuok, gyvenime! Alsuok, klestėk!
 Mes čia ateinam ir išeinam vėl, —
 Drauge ir šeiminkai, ir svečiai, —
 O tu banguoji, amžinas ir gyvas,
 Lyg saulės spinduliuojanti srovė,
 Ir mūs esmė nemiršta tavyje,
 Ir tu neši mus, lyg galinga upė,
 Į ateitį, į amžinybės tolį...

reikalų valdybos viršininku. 1953 metais skiriamas respublikos kultūros ministro pavaduotoju, o nuo 1958 metų — Lietuvos TSR kultūros ministru ir šias pareigas eina iki pat savo mirties. Tuo pačiu metu jis išvarė didelį visuomeninės veiklos barą, rašė apsakymus, paskelbė daugelį itin vertingų straipsnių meno ir muzikos klausimais, drauge su J. Svedu yra parašęs vadovėlį „Muzika vidurinei mokyklai“, išleido apybraižą „Tarybinė lietuvių muzika 1940—1950“.

Ir kokias aukštas pareigas jis ėjo, kokį atsakingą darbą dirbo, visuomet jis pasiilko kuklus, paprastas, visiems prieinamas draugas, artimas ir brangus žmogus.

Jis turėjo platų išsilavinimą, buvo itin aukštos kultūros ir gilaus intelekto žmogus. Ir ši jo savybė, paremta nepalenkiamu komunisto principingumu bei reiklumu, įgailindavo jį sudėtingiausiose situacijose išlaikyti nuostabų faktiškumą ir surasti teisingiausią sprendimą. Būtent už šį bruožą jį gerbė ir brangino visa kūrybinė inteligentija, visų pirma — vyresniosios kartos inteligentija, sudėtingomis ir komplikuotomis aplinkybėmis ėjusi į socialistinio turinio ir nacionalinės formos meno kūrybos kelią. Jo nuopelnai, teikiant ir konsoliduojant visų kartų kultūros darbuotojus, itin dideli ir svarūs visai lietuvių tautos nacionalinės tarybinės kultūros istorijai.

Turtingos ir nuolatios papildomos jo žinių muzikos, meno, literatūros srityse at-

skleisdavo jo akims kiekvieną naują gimtąjį talentą, padėdavo išvėlgti talento pobūdį, jo svorį bei reikšmę. Ir jis visuomet su didžiausiu entuziazmu sveikindavo kiekvieno naujo talento gimimą, paremdavo jį kritišką valandą, padėdavo susirasti teisingą kelią augti ir vystytis, atsiskleisti visu pilnumu. Ir jeigu šiandien taip galin-gai išaugo ir išsišakojo mūsų kompozitorių, dailininkų, rašytojų kūryba, tai čia didis ir Juozo Banaičio rūpesčio, globos, dėmesio nuopelnas, jo širdies šilumos įnašas.

Nelabai daug žmonių, nuėjusių savąjį kelią, palieka gyvenime tokį šviesų, kilnų, taurų ir vaisingą pėdsaką, kokį paliko Juozas Banaičis. Praeis daug metų, lietuvių tautos nacionalinė socialistinė kultūra augs ir šakosis, joje iškils nauji reiškiniai, ji gilės turiniu, turtės spalvomis, ir visame šitame istorinio jos vystymosi procese mes visuomet jausime brangaus mums žmogaus, artimo draugo ir principinio vadovo Juozo Banaičio širdies plakimą. Jis atidavė Komunistų partijos reikalui, savajai liaudžiai viską, kuo taip gausiai apdovanojo jį gamta, o toks žygdarbis nemiršta. Jis visuomet gyvas, visuomet šaukia gyventi naujus dainus, visuomet savo pavyzdžiu skatina siekti aukščiausių kūrybos viršūnių, augti, tobulėti, žengti koja kojon su epocha, su savąja liaudimi, su šviesiausiais žmonijos protais vardan gyvenimo, vardan didžios ateities.

„Žvilgsnis į tolį“ -
 Skulpt. J. Dagys

Lietuvių kalbos kilmė

S. KARALIŪNAS

Lietuvių kalba gimė maždaug prieš tryliką šimtmečių. Pasiremdamas bendrojo pobūdžio lingvistiniais samprotavimais ir kalbos duomenimis (skoliniais iš kitų kalbų), didysis lietuvių kalbininkas prof. K. Būga spėjo, kad lietuvių kalba atsirado ne anksčiau, kaip VII mūsų eros amžiuje. Šis spėjimas pastaraisiais metais buvo patvirtintas matematiškai, vadinamoju glotchronologijos metodu įrodžius, kad lietuvių ir latvių kalbos atskirą savo gyvenimą pradėjo maždaug nuo VII m. e. a. vidurio.

Nors lietuvių kalba gyvuoja jau trylika šimtmečių, ji yra jauna, gana vėlai susiformavusi kalba. Tai ypač akivaizdu, palyginus ją su tokiomis kalbomis, kaip, pavyzdžiui, heitų ar senovės indų (sanskrito) kalbos, kurios susiformavo III ir II tūkstantmetyje pr. m. e. Lietuvių kalba savo amžiumi neprilygsta taip pat graikų, lotynų ir kt. kalboms, kurios dabar yra mirusios.

Antra vertus, lietuvių kalba yra archaiška. Ji turi išlaikiusi iš senų senovės paveldėtų garsų, galūnių, formų ir žodžių. Antai lietuvių kalbos žodį *vilkas* atitinka latvių *wilks*, prūsų *wilkis*, rusų *wolk*, lenkų *wilk*, vokiečių *Wolf*, anglų *wolf*, gotų *wulfs*, lotynų *lupus* (iš čia prancūzų *loup*), senovės graikų *lukos*, senovės indų *vrkas*. Visi suminėti žodžiai vilkui vadinti yra kilę iš vieno labai senais laikais buvusio žodžio *vlkvos*. Šis žodis lietuvių kalboje patyrė palyginti nedaug pakitimų: neteko antrojo *v*, o I pakeitė j il bei o j a. Tuo tarpu senosiose kalbose — lotynų, senovės graikų, senovės indų, nekaltant apie naujasias, — latvių, rusų, vokiečių, anglų, — tas žodis kur kas daugiau pakito. Šiuo atveju būdinga viena detalė: galūnė *-os* su nežymiais pakitimais išlaikė senovės indų, graikų, lotynų ir prūsų kalbos (visos dabar mirusios!), o iš gyvųjų kalbų — vienintelė lietuvių kalba. Pusiau aptrupėjusi ji išliko latvių kalboje ir mirusioje gotų kalboje. Naujosiose indoeuropiečių kalbose — rusų, lenkų, vokiečių, anglų, prancūzų — tos galūnės nė kvapo neliko. Lietuvių kalba prilygsta savo archaiškumu senosioms indoeuropiečių kalboms — senovės indų, graikų, lotynų — ir iš visų gyvųjų indoeuropiečių kalbų yra pati archaiškiausia, daugiausia išlaikiusi žilos senovės liekanų. Todėl kalbos mokslui ji labai vertinga.

Lietuvių kalbos sesuo yra latvių kalba. Jos artimumu lietuvių kalbai nesunkiai galima įsitikinti, latviškai paskaičius, pavyzdžiui, A. Baranausko „Anykščių šilėlo“ pradžia:

Ai celmaini kalni un pakalni kaili!
Kas ticēs, cik sendienēs bijāt jūs
daili?
Kur krāšnums, ko šobrīd ne redz
vairs, ne mana?
Kur klusā un sapnainā šalkošana,
Kad baltmeža lapinas cabēja -včjā?
Kur priedos, kas brakšķēja negaisā
spōjā?

Latvių kalba savo raida kur kas daugiau pažengusi į priekį. Ji dabar nebeturi tokių garsų ir formų, kurias ji turėjo seniau ir kurias nepakeistas išlaikė lietuvių kalba. Antai lietuvių kalboje esą junginiai *an*, *en*, *in*, un latvių kalboje virto *uo* (rašoma *o*), *ie*, *ī*, *ū*. Žodžius *ranka*, *penki*, *minti* ir *junta* latviai ištaria *roka*, *pieci*, *mīt*, *jūt*.

Lietuvių bei latvių kalbos išsiskyrė iš vienos kalbos, vadinamos rytinių baltų (arba lietuvių-latvių) prokalbe. Ši prokalbė turėjo dar ir daugiau dukterų: kuršių, žiemgalių bei sėlių kalbas, kurios seniai mirė, įsiliedamos į lietuvių ir latvių kalbas ir nepalikdamos jokių rašto paminklų.

Rytinių baltų prokalbės sesuo buvo vakarinių baltų prokalbė, iš kurios tarmių susiformavo prūsų kalba. Prūsų kalba lietuvių kalbai yra pusseserė. Jos giminingumu lietuvių bei latvių kalboms nesunkiai galima įsitikinti, paskaičius, pavyzdžiui, kad ir: *Jeithy en wissan swetan, muki-naity wissans poganans bha crixity dins en emmen Thawas bha Sunos bha swinte Naseilis. Kas drew bha crixitits wirst, stas wirst deiwuts, kas aber nidruwe, stas wirst proklantins* [Eikite į visą pasaulį, mokinkite visus pagonius bei krikščykite juos tėvo bei šūnais bei šventosios dvasios (sielos) vardu. Kas tikės bei pakrikštytas bus, tas bus šventas (dievotas), o kas netikės, tas bus prakeiktas].

Prūsų, lietuvių ir latvių kalbos turi daug bendrų žodžių, panašių formų ir vienodų galūnių. Baltiškosios gramatinės formos ir garsai daugeliu atveju prūsų kalboje turi išlaikę senesnę būseną, negu lietuvių kalboje. Antai vienaskaitos galininkas prūsų kalboje turi galūnę *-an* (palygink *wissan swetan*). Tokią galūnę seniau turėjo ir lietuvių kalba (palygink *visą svieta*), ir todėl mes tokiu atveju dabar rašome nosinę raidę.

Prof. K. Būgos nuomone, vakarinių baltų (arba prūsų) prokalbė, iš kurios vėliau susiformavo prūsų kalba, išsiskyrė apie IV—III a. pr. m. e. Atskiras prūsų gentis I ir II m. e. a.

jau mini senovės rašytojai Tacitas ir Ptolomėjus. Atskiroms senųjų prūsų gentims susiformuoti reikėjo keleto šimtmečių laiko, todėl prof. K. Būgos rytinių ir vakarinių baltų išsiskyrimo data yra gana pagrįsta.

Rytinių baltų prokalbės ir vakarinių baltų prokalbės motina, o lietuvių kalbos senelė buvo baltų prokalbė.

Kalbos mokslas, pasitelkdamas dar ir archeologiją, turi duomenų, rodančių, kad baltų prokalbė, kaip savarankiškas kalbinis vienetas, pradėjo formotis maždaug II tūkstantmečio pr. m. e. pradžioje. Taigi baltų prokalbė, iš lėto kisdama, egzistavo gana ilgą laiką, nuo II tūkstantmečio pr. m. e. pradžios ligi IV—III a. pr. m. e., kai išsiskyrė vakarinių baltų (prūsų) ir rytinių baltų (lietuvių-latvių) prokalbės. Čia reikia pridurti, kad baltų prokalbė turėjo dar ir trečiąją dukterį.

Lingvistinių tyrinėjimų nustatyta, kad seniau baltų buvo gyvenama kur kas toliau į rytus, negu dabar. Baltiški upių ir ežerų vardai aptinkami Dnepro aukštupyje ligi Pripetės ir Desnos upių pietuose ir pietryčiuose. Antai tose vietose dažnai pasitaiko upė *Lučesa*, kurios vardas yra pagal slavų kalbų fonetinius dėsnius pakitęs lietuviškasis upėvardis *Laukusa*. Tokių pavyzdžių galima rasti daug. Atskiromis salelėmis baltai išgyveno ten ligi XII m. e. a. Žinomas net vienos Dnepro baltų genties pavadinimas, užfiksuotas senosiose rusų kronikose, — galindai (apie galindus žr. A. Vanago str. „M. ir g.“ 1965 m. 5 nr.). Apie Dnepro baltus mokslininkai žino labai nedaug — tiek, kiek jie gali išskaityti iš vandenvardžių, iš Dnepro baltų kalbos paliktų pėdsakų baltarusių ir rusų tarmėse ir iš archeologinių iškasenų, nes rašto paminklų Dnepro baltai nepalikė.

Baltų prokalbės, turėjusios tris dukteris — vakarinių, rytinių ir Dnepro baltų prokalbes, — motina, o lietuvių kalbos prosenelė buvo indoeuropiečių prokalbė, egzistavusi žiloje senovėje (prieš III tūkstantmetį pr. m. e.). Indoeuropiečių prokalbė turėjo daug dukterų. Slavų prokalbė (rusų, baltarusių, ukrainiečių, lenkų, čekų, slovākų ir kt. kalbos), germanų prokalbė (vokiečių, anglų, islandų, norvegų ir kt. kalbos), keltų prokalbė, italikų prokalbė (oskų, umbrų ir lotynų kalbos), graikų prokalbė, indų-iranėnų prokalbė ir kt. buvo indoeuropiečių prokalbės dukterys, o baltų prokalbės seserys. Todėl visos tos kalbos yra vadinamos indoeuropiečių kalbomis.

AUDRINGO LAIKMEČIO SŪNUS

Mano kartos brendimo amžius, kaip nė vienos kitos kartos (turiu galvoje vyresnę ir jaunesnę kartas), sutapo su sudėtingais istoriniais įvykiais: su antrojo pasaulinio karo išvakarėmis, pirmaisiais tarybinės valdžios metais, hitlerine okupacija, sudėtingais pokario klasių kovos reiškiniais bei asmenybės kulto laikotarpio padariniais. Mus, nesusiformavusius šešiolikmečius ar aštuoniolikmečius vargingo kaimo berniokus, netikėti įvykiai užklupo lyg kelyje pasivijusi audra, kuri laužė, blaškė, savaip formavo mūsų pasaulėžiūras. Tačiau, išėję iš liaudies gelmių, iš vargingos pasakų, dainų, mišlių ir patarlių pastogės, širdyje nešėmės tyrą liaudies sielą, jos grožio ir idealų siekimus. Tai intuityviai padėjo orientuotis sudėtinguose įvykiuose, nepaklysti. Tačiau tai buvo ir sudėtingų prieštaravimų, vidinės kovos, tragiškų išgyvenimų kelias.

Kostas Kubilinskas ir buvo šio audringo laikmečio vaikas. Būdamas labai laktos ir gyvos vaizduotės, be galo jautrus ir imlus, plačios širdies ir subtilus apmąstymais, jis visus įvykius giliai pergyveno, arpavo savo sielos arpu. Pelai ir ausinės biralai jam buvo neliesia, apgaulė, niekšiškumas, žmogaus ir jo grožio idealų niekinimas, ypač pasireiškęs fašistinės vokiečių okupacijos metais. Tai vertė jį galvoti, ieškoti išeities ar kartais, daug ko nesupratus, tiesiog nusivilti, maištauti, kankintis. Tai atsispindėjo ir jo eilėraščiuose, kupinuose širdies virpesių. O poeziją jis mylėjo! Tai buvo jo tikėjimas ir viltis, jo žmogiška esmė.

Prisimenu, buvo 1944 metų vasara. Saulėta, sausa, kvėpanti žydinčiomis liepomis. Atsilapojęs marškinius, atėjo Kostas (mūsų tėviškes — skurdžias lūšnas — Vilkaviškio rajone, Rūdos kaime, teskyrė gal kokie du šimtai metrų). Sugulėma pievelėje. Iš kelnių kišenės jis išsitraukė popieriaus lapą:

— Paskaityk...
Skaitčiau:

Parėjo vasara šilkinė,
Parėjo į sodybą žalią,
Ir nuostabiai šiandieną gryna
Padangių mėlynam emaly.
Lyg skarele kažkas nutrynė
Kiekvieną debesio šlakelį.
Gal ji, gal vasara šilkinė.

Vėjąkštis žirniuos įsivėlė...
Parpuolė... Kėlės — švyst į gojų. —
Pagavo dulkių debesėlį
Ir pusto vieškeliu lygiuoju. —
O jau rugiai, lyg moterėlės,
Tik kužda, šneka, tik linguoja...
Vėjąkštis žirniuos įsivėlė.

O padangė tada buvo nei „gryna“, nei „be debesėlio šlakelio...“ Karo frontas dundėjo kažkur arti Nemuno. Naktimis užė lėktuvai, daužė Rytprūsius. Vokiečiai plentū Marijampolė—Vilkaviškis traukė į vakarus. Kilo grėsmė būti išvarytiems ir įsuktiems į karo sūkurį. Teko slupstyti... Ir štai tokiu metu parašytas naujas toks giedras, skaidrus ir žaismingas eilėraštis!

— Jei visi žmonės tai jaustų, gal nebūtų tiek blogio pasaulyje... — atsiduso jis. — Poezija turi taurinti širdis. Su laiku ji savo misiją ir atliks...

Taip. Jis tikėjo poezijos galia ir stengėsi joje perteikti ne tik rūšius ir sudėtingus pergyvenimus, bet ir švelnų, subtilų grožį. Ir tai — juodos mirties fone.

Dabar, prabėgus penkeriems metams nuo jo mirties, iš laiko perspektyvos pažvelgus į pergyventus įvykius bei Kosto Kubilinsko kūrybą, — ir visiems kitiems, mažiau pažinusiems patį autorių, jo poezija yra daugiau suprantamesnė, aiškesnė. Suprantamas ir jo žmogiškas jaudinimasis, savas įvykių traktavimas.

Negailestinga laiko tėkmė Kosto Kubilinsko poetinį indėlį mūsų literatūroje ne menkina, o dar labiau išryškina, iškelia jo vertę.

ALG. SKINKYS

AFORIZMAI

Slovė aukštybėi, iš kurios dar galima kristi.

Melas, kuris pakankamai ilgai gyvuoja, pagaliau pavirsta faktu.

Nuo šalto dušo, po kuriuo patenka politikai, persišaldo tauta.

Misionieriai — geraširdiški imperialistai.

Neklausk lokio, ar lokiai vagia medų — paklausk bičių.

Oro pilių savininkai — fantazijos feodalai.

Šiuolaikinė poezija paslaptinga kaip nesutvarkytas rūsysis.

Ilguose sakiniuose dažniausiai telpa tik trumpas mintys.

Kas kalba, mosikuodamas kumščiais, tas kreipiasi į muskulius.

Fazanus šaudo ne badas, o apetitas.

Kam kepti balandžiai į burną skrenda, tas kramtymą laiko darbu.

Kas gi vegetarų karalystėje laikys žąsis, šers anttis, penės kiaules? Pastips ne vienas mielas gyvulėlis, nes niekas nebevalgys.

Laisvė — laiptai su tūkstančiu pakopų. Nenaudoti jokio lifto!

Sočius liūtus galima ir pakasyti.

Pavok vieną kupranugarį, ir jie pakars tave. Pavok visą kaimenę, ir jie ves derybas su tavim.

Iš vokiečių kalbos vertė
V. KARALIUS

Poetai apie pavasarį

Br. BUIVYDAITĖ

H. NAGYS

Alg. BALTAKIS

PAVASARĮ

Ant šilto žemės delno
Pirma melsva žibuoklė.
Ir pempės suka ratą,
Ir vėjai neša duoklę...

Paskum gelsva
 puriena —
Vandens šilta baladė...
Ir piemens suka dūdą,
Lankstaus žilvičio radę.

Ir groja giesmininkai
Be smuikų, be vargonų.
O saulė dengia mišką
Vis purpuru raudonu.

Toli toli perkūnas
Linksmi nusikvatoja...
Puriojon dirvon lenda
Svari pėda artojo.

J. TYSLIAVA

Pavasario gėlės

Nuo gėlių pavasarinių,
Saulės spindulių
 auksinių
Apsvaigau...

Iš pavasario rojus
Išeities ilgai
 ieškojau, —
Neradau.

Kas dabar atskirti gali
Nuo dangaus gėlėtą
 šalį? —
Nežinau.

Vandens malūnėliai

Pro žaizdotą žemės
 plutą trykšta
saulėn krykšdamas
 pavasario vanduo.
Linksi vėjui drėgnos
 karklo rykštės.
Atsispindi mėlynas
dangus vaikų veiduos.

Malūnėliai, sukītės
linksmi ir žaiskit,
ir taškykit į akis man
 mirgančius purlus!
Tepabus širdis ir plaks
 apsvaigus
dar greičiau užu
sakuotus sparnelius.

Pavasario saulėje

Žvelgia žemė į dangaus
 žydrynę,
Kur pavasarinė saulė
 spindi.
Šįryt visa taip vaisku,
 taip gryna,
Kad net grumstą man
 baisu užminti.

Vyturėlis spinduliuos
 pakibo.
O atrodo — tai laukų
 grumstelis
Neiškentęs ėmė ir
 pakilo...
Ir iš džiaugsmo
 apmirė nustebeš...

KOSTAS KUBILINSKAS

Poezijai

Tu esi man šviesi, kaip žydėjimas kvepiančių sodų.
Tu esi man švelni, kaip čezėjimas žiedlapių šilko.
Be tavęs mano dienos vis plaktus ir plaktus vienodai,
Tarsi vilnys, kurias tirštos ežero miglos apvilko.

Eis čia vasaros, rudenys, žiemos... tik tu neišeisi,
Kris čia ūkana, saulė ir sniegas... tik tu nenukrisi.
Lyg tyriausiu krauju išmaltintąjį ilgesio vaisių
Tave nešiu širdy per gyvenimo sūkurį visą.

Ir džiaugsmu, ir skausmu su tavim aš perpus dalinuosi,
Nes mane tu gyvenimui, darbui ir kovai prikėlei.
Kol tu mano minčių nors kukllais želmenėliais žaliuosi,
Tol gyvensiu ir aš kiekvienam jų jaunam želmenėly...

Tad skambėk, mano lyra, kaip skamba pavasario naktį
Čia lakštingalos tyras varpėlis šešėly lazdyno...
Tik tavęs aš labiau kaip gyvybės bijausi netekti,
Nes ir ją mano žemė lyg pumpurą tau išsprogdino.

Tu esi man šviesi, kaip žydėjimas kvepiančių sodų,
Tu esi man švelni, kaip čezėjimas žiedlapių šilko.
Be tavęs mano dienos vis plaktus ir plaktus vienodai,
Tarsi vilnys, kurias tirštos ežero miglos apvilko.

LIETUVOS KARIUOMENĖ

Bruožai iš senos istorijos

VINCAS MARTINKONIS

Lietuvos, kaip ir kitų kraštų, kariuomenės genezė siejama su klasių ir valstybės formavimusi. Klasinė visuomenės diferenciacija — ilgas istorinis procesas, kuriam būdingi nuolatiniai karai. Lietuvos teritorijoje tas procesas vyko IX—XII a. Tuomet klostėsi ir teritoriniai valstybinio pobūdžio junginiai, vad. žemės — laisvųjų žemdirbių bendruomenės, kurioms atstovavo kunigaikščiai, turėję savo palydą, arba draugę, sudarytą iš "karinių draugų" ir "gerųjų žmonių". Pagal senus papročius jaunieji, dar nevedę lauko bendruomenės nariai, be kitų prievolių kunigaikščiui, turėjo eiti arba joti su juo į karą.

LIETUVOS DIDŽIOSIOS KUNIGAİKŠTYSTĖS KARIUOMENĖ.

Susiformavus Lietuvos Didžiajai Kunigaikštystei (LDK), visos jos kariuomenės vadu virto didysis kunigaikštis. LDK kariuomenė tada buvo sudaroma karinės prievolės pagrindu. Didžiajam kunigaikščiui pavaldūs daliniai (sritiniai) kunigaikščiai karo atveju turėjo atvykti pas jį, kaip vyriausiąjį karo vadą, su savo žemės vasalais, o šie, pasak kronikininko Dusburgo, atsiveddavo sau pavaldžius laisvuosius žmones ir šeimynikščius. Kiek XIII—XIV a. didysis kunigaikštis sudarydavo kariuomenės, sunku tiksliai susekti. Dusburgas teigia, kad reta kuri prūsų ir lietuvių sritis turėjusi mažiau kaip 2000 karių raitelių, o Semba (Sambija) pajėgdavusi sudaryti 4000 raitelių.

Žinant, kad Lietuvoje tais laikais sričių buvo daug (Ceklis, Karšuva, Knituva, Medininkai, Upytė, Deltuva, Nelšia ir kt.), galima manyti jungtinę lietuvių kariuomenę turėjus keliolika tūkstančių raitelių. Tai bene patvirtina kronikininkas H. Latvis, sakydamas, kad 1,206 lietuviai,

visoje Lietuvoje surinkę stiprią kariuomenę, kiaurą naktį kėlėsi per Dauguvą.

Kadangi K. sudarė ne tik raiteliai, bet ir pėstininkai (pasak Dusburgo, pėsčiųjų būdavo kelis kartus daugiau negu raitelių), tai bendras karių skaičius turėjo būti kur kas didesnis.

Bet LDK kariuomenė buvo didinama arba mažinama pagal išgalės ir žygio svarbumą. Tai, kad XIII a. Lietuva, sudariusi feodalinę valstybę, sugebėjo ne tik atremti priešus, bet ir triuškindi juos kautynėse (Saulės, Durbės ir kt. mūšiai), rodo, kad tuo laiku Lietuvos kariuomenė buvo jau gerai organizuota jėga.

Ir XIV—XV a. karinė prievolė dar buvo svarbiausias LDK kariuomenės komplektavimo principas. Pvz., iš Jogailos 1387 m. privilegijos matyti, kad Lietuvoje jau iš seniau bajorai turėjo tvirtai nusistovėjusią karinę prievolę. Privilegijoje pasakyta, kad ir toliau žygiuoti į karą turi kiekvienas bajoras ar šiaip karys su savo ginkluote ir maistu. Mat, ankstyvojo feodalizmo laikotarpiu kariais buvo visi vyrai, galį nešioti ginklą, o raiteliais — tik bajorai, nes įsigyti žirgą ir šarvus pajėgė tik jie (bajoras atitiko V. Europos riterį, kavaliery).

Minėtoji privilegija apie tą pareigą kalba kaip apie seną krašto gynimo paprotį, vadinamą vytimi (visuotinė mobilizacija): priešą vyti iš šalies turėjo kiekvienas bet kokios padėties ir bet kurio luomo vyras. Iš LDK kunigaikščio Vytauto dovanojimo aktų XIV a. pab. matyti, kad jis reikalavo iš bajorų karinės tarnybos, atleisdamas juos nuo ūkinių prievolių.

Bajoras turėjo tarnauti kariuomenėje, pareikalavus tik savo kunigaikščiui. Bet didžiajam kunigaikščiui karo tarnybą eidavo visi mažesnieji kunigaikščiai. Pvz., 1399 m. Vytautas atsivedė prie Vorsklos kelias dešimtis kunigaikščių su jų padaliniais. Po Horodlės unijos (1413 m.), kai LDK administravimą imta organizuoti Len-

kijos pavyzdžiu, senosios Algirdo ir Kęstučio kunigaikštystės tapo Vilniaus ir Trakų vaivadijomis, o vaivadijos buvo padalintos į pavietus, vieni sritiniai kunigaikščiai atiteko Vilniaus, kiti Trakų vaivados karinei valdžiai. Lenkijos pavyzdžiu atsirado LDK kaštelionai.

Ryšium su tuo buvo pakeista ir šaukimo į kariuomenę tvarka. Karinis pavieto viršininkas (vėliavininkas) pranešdavo apie šaukimą į žygį savo pavieto bajorams, pats juos atveddavo pas kaštelioną, pranešdavo jam, kiek yra atvykusių ir neatvykusių. Po to visi žygiuodavo pas savo vaivadas, o iš jų — pas karo vadą — etmoną.

Perėmus lenkišką mobilizacijos tvarką, karinė bajorų tarnyba LDK liko griežtesnė, geriau organizuota negu buvo Lenkijoje. XV a. didysis kunigaikštis, dovanodamas žemes, raštu nustatydamas, kiek karių ir kaip ginkluotų apdovanotasis turi pristatyti mobilizacijos atveju. Nuo asmens karo tarnybos buvo atleisti tik dvasininkai ir moterys, jeigu jos turėjo žemės, bet jie, vietoj savęs, siuntė kitą žmogų su atitinkamu palydovų skaičiumi. O jei vieną ūkį valdė nepasidaliję keli vyrai (tėvas su sūnumi, broliai ir t. t.), tai užtekdavo, kad į karą eitų tik vienas iš jų. Išimties būdu 1563 m. buvo įsakyta ir visiems kitiems nedalytoje žemėje gyvenantiems vyrams joti į karą, bet už tai prižadėta mokėti jiems algą.

Kadangi karo prievolė piliečiams buvo nevienodai paskirstyta, jos didumą imta reguliuoti: XVI a. Lietuvos Statutai nustatė, nuo kokio "tarnybų" (ūkinių vienetų) skaičiaus mobilizacijos atveju reikia duoti 1 raitelį. Tačiau tas skaičius vis tiek nebuvo pastovus: 1544, 1551, 1563 m. reikėjo pristatyti vieną ginkluotą raitelį nuo 8 "tarnybų", 1566 nuo 9 — 10 "tarnybų", 1567 nuo 11 "tarnybų", 1563 ir 1567 buvo įsakyta duoti dar po 2 ginkluotus reitelius ir vieną pėstininką nuo kiekvienų 20 "tarnybų".

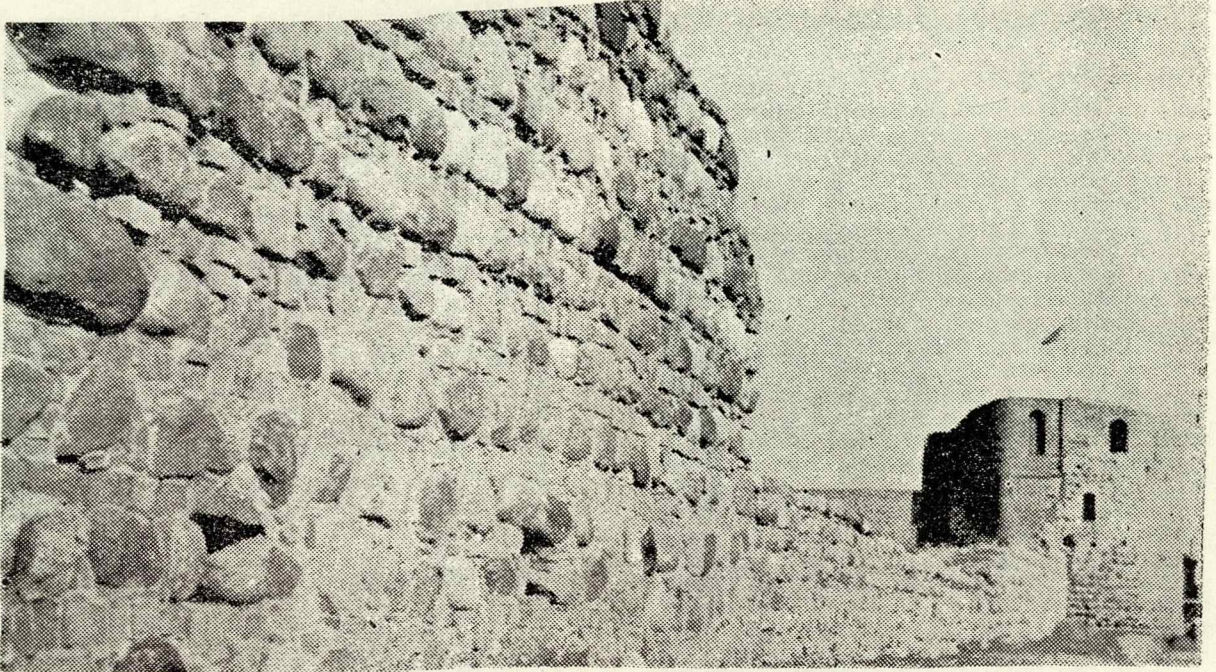
Toji "tarnyba", kaip ūkio vienetas, nevisoje LDK buvo priimta pagrindu karinei prievolei nustatyti. Tad buvo stengiamasi nustatyti atitinkamą karinės prievolės pro-

porciją tarp tarnybų ir kitokių ūkio vienetų. Pvz., 1544 m. pietinėse LDK srityse "dūmas", mokėjęs mokesčių 12 skatikų ir statinę avižų, buvo prilygintas "tarnybai". Labai turtingiems ir visai neturtingiems buvo atskiros normos. Pagal 1529 m. įstatymą, kas turėjo daugiau kaip 700 "tarnybų", statė 100 raitelių, kas turėjo 400 — 700 "tarnybų", statė 50 raitelių. "Tarnybų" visai neturintieji ėjo patys ir ginklavosi pagal savo išgales. Neturtingiausi gyventojai į kariuomenę nebuvo šaukiami, bet jie turėjo mokėti sidabrinės mokesį.

Kas neatlikdavo karo prievolės, atlikdavo ją netinkamai arba pabėgdavo iš Kariuomenės, iš to buvo atimama žemė. Kad galima būtų patikrinti karių apsiginklavimą, jų pasiruošimą karui ir sužinoti, kiek kariuomenės valstybė gali iš viso surinkti, buvo sudaromi sąrašai. Vienas tų sąrašų, sudarytas, remiantis vietinių pareigūnų parodymais, 1528 metais, tiksliai pateikia karo prievolinkų skaičių.

Pagal tą sąrašą LDK kariuomenei turėjo pristatyti raitelių:

Ponų tarybos nariai, kunigaikščiai	
ir ponios	7, 757
Did. kunigaikščio dvaro šlėkta	
(dvarionys)	99
Bresto šlėkta ir žemininkai	136
Melniko šlėkta ir žemininkai	119
Drohičino šlėkta ir žemininkai	678
Bielsko pavieto šlėkta ir	
žemininkai	788
Volinės šlėkta ir kunigaikščiai	789
Žemaitijos šlėkta ir žemininkai ...	1, 871
Vilniaus pavieto šlėkta ir bajorai ..	2, 895
Trakų pavieto šlėkta ir bajorai	2, 861
Pinsko pavieto šlėkta ir bajorai	
(be totorių)	111
Klecko pavieto šlėkta ir bajorai ...	43
Matislavo ir Radomisko bajorai ir	
šlėkta	107
Polocko žemė	516
Polocko miestiečiai	138
Vitebsko bajorai ir kunigaikščiai ...	78
Vitebsko miestiečiai	11
Totoriai, kunigaikščiai ir ulonai ...	68
Kazokai	656

Kauno pilis.

J. Juknevičiaus nuotr.

Iš to paties 1528 metų sąrašo matyti, kad etnografinės Lietuvos sričių pavietai (Giedraičių, Sudervės, Nemenčinės, Ašmenos, Medininkų, Maišiogalos, Eišiškių, Rodūnios, Upytės ir kt., iš viso 27), skaitant nuo 8 "tarnybų" po vieną raitelį, turėjo duoti 5,730, o kitų LDK sričių pavietai 5,372 raitelius. (Neskaitant 2 trūksta-
mų lapų, kaip rodo kiti šaltiniai, tuose lapuose turėjo būti apie 4,000 raitelių.)

Karinės tarnybos laikas nebuvo nustatytas. Jis priklausė nuo aplinkybių.

Visuotinės mobilizacijos būdu sušauktos kariuomenės ne visuomet užtekdavo ir ne visa ji buvo tinkama kariauti. Be to, pietinių LDK sričių sienoms XIII–XVI a. grėsė nuolatinis užpuolimo pavojus, todėl tų sričių bajorus reikėjo palikti vietoje sienoms ginti arba pasienio tvirtovių įgū-
loms sukompaktuoti.

Jau XV a. LDK turėjo papildomai samdytis kareivių. XVI a. samdinių, arba algininkų, LDK kariuomenėje atsirado daugiau, o XVII a. jie sudarė pagrindinius kariuomenės kadrus. Jų tarpe buvo daug svetimtaučių. Algininkai buvo samdomi

dažniausiai karo metui. Samdytosios kariuomenės didumą nustatydavo seimas. Bet tikrasis jos kiekis priklausė nuo turimų lėšų. Pvz., 1673 m. seimas nutarė, kad LDK turi atsiųsti 12,000 karių Lenkijos armijai padėti kovoje prieš turkus, tačiau LDK kariuomenėje ties Chocimu 1673.IX.1 iš viso buvo 9,128 žmonės.

Ir po Liublino unijos (1569) iki Žečpolitos žlugimo LDK kariuomenė liko atskira; ji buvo išlaikoma LDK lėšomis, stovėjo LDK teritorijoje, turėjo atskirą etmoną ir eidavo į talką Lenkijai, tik seimui nutarus. XVI ir XVII a. LDK samdytinės kariuomenės reikšmė vis didėjo, o šauktinės — mažėjo. Šauktinė kariuomenė XVII a. karui mažai betiko. Tai buvo nedisciplinuota rinktinė, daugiau linkusi puotauti negu kariauti. Samdytinės kariuomenės dalinius turėjo ir feodaliniai didikai. Tai būdavo privati kariuomenė, feodalo išlaikoma ir naudojama valstiečių pasipriešinimui tramdyti ir su kitais didikais kariauti. Dažnai didikų kariuomenė buvo labai gausi (pvz., Radvilų kariuomenė XVII a. pub. buvo 3–4 kartus didesnė už visos LDK kariuomenę, turėjo įvairių ginklo rūšių ir net savo kadetų mokyklas.)

Žečpospolitai dėl vidaus netvarkos (bajorų "aukso laisvės") ir sunkių karų silpstant, kriko ir jos kariuomenės. Kaimyninės valstybės ėmė kištis į Žečpospolitos vidaus gyvenimą. "Nebylusis seimas" (1717), caro generolui Dolgorukiui reikalaujant, Lenkijai paliko 18,000, Lietuvai, 6,000 kareivių (tuo laiku Rusija jų turėjo 300,000, Austrija 145,000, Prūsija 66,000). Dalį kariuomenės reikėjo atleisti. Likviduojamų kariuomenės dalinių kariai, nenorėję skirstytis be algų. Karaliui įsakius, buvo išvaikyti. Tas pats seimas apribojo etmono valdžią ir uždraudė daryti bet kokias kariuomenės reformas.

LDK kariuomenė nuolatinės tarnybos laikotarpiu (1776–1788) visų kariuomenės rūšių drauge turėjo apie 4,000 žmonių. T. Kosciuškos sukilimo metu (1794) Lietuvos kariuomenė iš viso turėjo apie 8,000 žmonių, neskaitant Vilniaus miesto sukilėlių municipalinės gvardijos, kurią sudarė 1,500 žmonių.

Nuo Žečpospolitos padalijimo (1795) Lietuva, netekusi savo valstybės, ilgą laiką reguliarios savo kariuomenės neturėjo.

LDK K. STRUKTŪRA IR GINKLUOTĖ

XIII a., kai lietuvių kariuomenė pradėjo rimtai reikštis mūšio lauke, ji jau skirstėsi į dvi pagrindines specialybes — raitelius bei pėstininkus ir turėjo pagalbinių tarnybų. Raiteliai buvo sunkieji ir lengvieji. Sunkieji turėjo metalinius šarvus, lengvieji — arba tik krūtinės šarvus, arba buvo visai be šarvų. Ginkluotė vienu ir kitu tokia pati: ietis, kalavijas, kovos kirvis, lankas bei strėlės ir skydas.

Išvardijęs šią ginkluotę, Mykolas Lietuvis XVI a. viduryje rašytuose memuaruose priduria, kad mūsų proseneliai į karą jodavę vietinės veislės žirgais, pasiėmę miltų maišelį. Sunkųjų raitelių pastatyti kainavo brangiau. Gal todėl lengvųjų raitelių LDK kariuomenėje buvo daugiau.

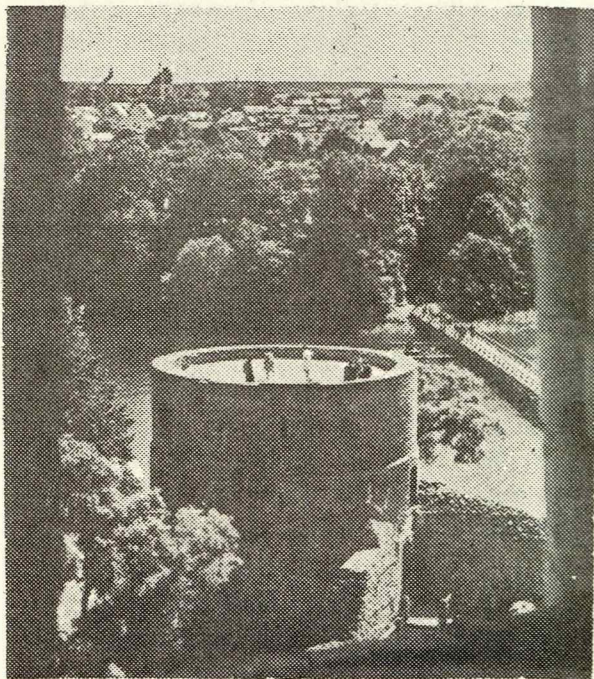
XIV–XV a. lengvieji raiteliai buvo ginkluoti trumpomis ietimis ir arbaletais — mechaniškai įtempiamais lankais, iš kurių šaudoma strėlėmis. Metraščiai sako,

kad lengvieji raiteliai puikiai manevruodavo mūšio lauke, leisdami į priešą ietis ir strėles. Tokie kariai taikos metais turėjo būti lavinami.

Poetas M. Husovianas 1523 m. išspausdintoje Giesmėje apie stumbrą pasakoja, kaip kunigaikščio Vytauto kariai atlikdavo pratybas: "...Raiteliai lėkė ratu ir, išmetę aukštyn sviedinėlį, savo strėlėm tuoj sukapodavo jį".

XV a. lenkų istorikas J. Dlugošas rašo, kad prieš Žalgirio mūšį lietuvių ir lenkų kariams buvo įsakyta prisirišti prie rankų šiaudų grįžtas, kad kovos metu lengviau būtų atskirti priešus nuo savųjų. Šitas įsakymas liudija, kad sąjungininkai apsiginklavimu maža kuo skyrėsi tiek savo tarpe, tiek nuo kryžiuočių.

Kad tų laikų lietuvių jaunuomenė buvo kariškai lavinama, rašė XVI a. ir humanistas Mykolas Lietuvis. XIII–XV a. LDK kariuomenė buvo panaši į kitas to meto Europos valstybių kariuomenes, tik Lietuvoje, kaip ir Rusijoje, šalia reitelių didelių vaidmenį visada vaidino pėstininkai. Jis apsupdavo ir puldavo pilis, o raiteliai jodavo į tolesnes priešų teritorijos sritis.

Gedimino bokštas Trakuose.

Jau XIV a. LDK kariuomenė buvo skirta į pulkas. Į Žalgirio mūšį (1410) Vytautas, pasak J. Dluogošo, atsivedęs 40 pulkų; visi jie turėję vienodas vėliavas su vyties ženklais; iš jų išsiskyrę 10 vėliavų su Gedimino stulpais.

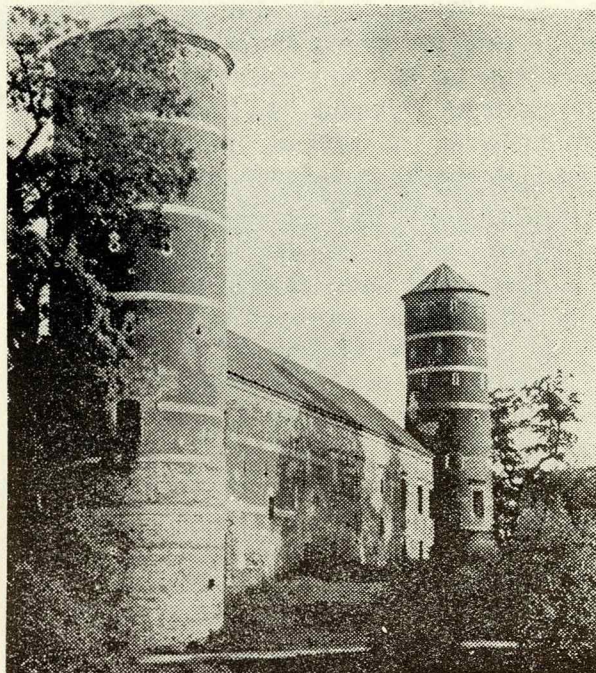
Apie pulkų didumą tikrų žinių nėra. Raginės komtūras 1410. VI. 14 pranešime teigia, kad Vytautas iš kiekvienos žemės mobilizavo po 300 ginkluotų žmonių. Be to, žinome, kad jis turėjo dar pasitelkęs samdinių. Keliauninukas diplomatas Žilberas de Lianus, 1414 m. aplankęs Vytautą Trakuose, sako, kad kunigaikštis savo asmeninėje rinktinėje turėjęs 10,000 pabalnotų žirgų.

Galima manyti, kad toji rinktinė ir žygiavo į Žalgirio kautynes su J. Dluogošo minimomis vėliavomis, pažymėtomis Gedimino stulpais. Kitoje vietoje J. Dluogošas sako, kad lietuvių kariuomenės pulkus prieš Žalgirio mūšį Vytautas senu tėvų papročiu suskirstęs į "vėliavas" ir "bokštus". Taigi, "vėliava" čia reiškia vieneta, mažesnę už pulką.

Didesniuose žygiuose paskui LDK kariuomenę traukdavo gurguolės; žiemą rogėmis, vasarą ratais jos veždavo karo reikmenis. Dusburgas mini net keturkinčius gurguolių vežimus. XIV a. archeologinės iškasenos rodo, kad tuo laiku LDK gurguolės vartojo vežimus su ažuoliniais 1–1, 1m. skersmens ratais. Ratai buvo su stipiniais. 1410 m. žygiavusios į Prūsiją Lietuvos ir Lenkijos kariuomenėje buvo apie 10,000 vežimų.

Atskirą kariuomenės tarnybą sudarė pasienio žvalgyba- bei sargyba, saugojusi kraštą nuo netikėtų užpuolimų. Artėjant priešui, iš pasienio pilių buvo pranešama apie pavojų. Pilies įgula uždegdavo ugnį ir dieną dūmais, o naktį liepsna duodavo žinią aplinkiniams gyventojams ir kitoms pilims. Pasienio sargyba priešams paspėsdavo pinkles. Pvz., 1370 m. pajūryje prie Šventosios upės į jas pateko Ordino žvalgai, o 1372 350 vyrų būrys, pridaręs kryžiuočiams pinklių, laukė priešo.

XIII–XV a. artima pasieniečiams karių kategorija turėjo rūpintis valstybės pasie-

Vytėnuose esanti Gelgaudų (Panemunės) pilis — mėgiama Jurbarko rajono gyventojų susiifikimų vieta. Tai XVI–XVII amžių statinys, kurį juosia gražus senas parkas.

nio užtvaramis, kurios priklausė gynybinių įrengimų sistemai ir buvo daromos iš nukirstų tvirtų medžių, atgręžtų aštriai nugenėtomis šakomis į priešą. Užtvartos vietomis būdavo šūvio platumo strėlės. Svarbesnėse vietose buvo statoma po kelias eiles užtvary, sustiprintų žemių pylimais. Daug užtvary buvo pristatyta Žemaitijos pasieniais ir strateginiu atžvilgiu svarbesnėse vietose krašto viduje (pvz., prie brastų).

Žygio metu į priekį buvo siunčiami dažniausiai raiti žvalgai didesniais būriais, o tam tikros dalys ruošdavo žygiuojantiems daliniams kelią, šalindavo priešo pastatytas kliūtis, statydavo arba taisydavo tiltus ir pan. Tai buvo tarnyba, primenanti šių dienų pionierius. Kariuomenei forsuojant upę, ji pastatydavo pontoninius tiltus ant tuščių sandarių statinių, žygio metu gabenamų su savimi.

XIII–XV a. kovose su Ordinu buvo naudojamas ir laivynas. Metraščiai mini lietuvių kryžiuočių upių laivų kautynes. 1313 m. prieš kryžiuočių laivus Nemuno kovojo 100 Vytenio pasiųstų laivų, kuriuose buvo

600 vyrų. 1376 m. kryžiuočiai pagrobė Nemuno aukštupyje keletą lietuvių laivų, kuriuose tilpo po 20 - 40 vyrų. 1380 m. Kęstutis pasiuntė Vyrautą "su daugeliu laivų" prie Jurbarko, o 1382 m. pats nuplaukė laivais į Jurbarką ir apšaudė pilį.

Iš šaltinių matyti, kad XIII—XV a. LDK kariuomenė turėjo akmenų svaidomuosius prietaisus. Tai savotiška vidurinių amžių artilerija apgultųjų pilių sienoms griauti, vartota įvairiuose kraštuose. Be akmenų, tie prietaisai metė ir padegamuosius fake-lus. Dėl stiprios pramušamosios jėgos akmenų svaidomieji prietaisai kurį laiką dar buvo vartojami ir tada, kai jau atsirado parakų šaudantieji pabūklai. Kariai su akmenų mėtamosiomis mašinomis sudarė atskirą tarnybą.

Maždaug tuo pat metu, kaip kituose kraštuose, Lietuvoje atsirado artilerija, šaudanti paraku. 1382 m. Kęstutis ją var-tojo, šturmuodamas kryžiuočių pilį Jur-barke. 1383 m. Vytautas prie Trakų tu-rėjo bombardas — patrankas, šaudančias akmeniniais sviediniais. 1384 m. lietuviai naudojo tokią artileriją, apgulę Marion-verderio pilį. 1394 m. Vytauto kariuomenė apšaudė kryžiuočius iš tokių patrankų, o kryžiuočiai atsakė tokia pat ugnimi.

Iš 1409. XI. 27 Ragainės komtūro laiško matyti, kad Vytautas Trakuose turėjo 15 patrankų, kurių didžiausia šaudė galvos didumo akmenimis. (Pabaiga 3-jame nr.)

A. Skirutytė — iliustracija „Poezijos pavasario“ knygai.

ĮVAIRENYBĖS

AR GALIMA PLONĄ BALSĄ PAKEISTI STORESMIU!

Jaunuoliui augant ir vystantis, keičiasi jo balso tembras iš vaikiško į suaugusio žmogaus. Tai vadinamoji balso mutacija. Mutacija mergaitėms paprastai praeina 14—15 m. amžiuje, berniukams — 15—16 m. Tačiau kartais mutacija vyksta labai anksti: nuo 11 m. amžiaus, o kartais labai vėlei — apie 20-uosius amžiaus metus. Tai pareina nuo vidaus sekrecijos liaukų veiklos.

Užsilikusį vaikišką balsą galima pakeisti vyrišku storesniu balsu, tik reguliariai jį treniruojant. Kaip treniruoti balsą, nurodo logopedinių kabinetų specialistai, į kuriuos reikia kreiptis.

Gyd. J. BERNOTIENĖ

ANKSTYVAS PRAŽILIMAS

Jaunų žmonių pražilimas vadinamas priešlaikiniu arba patologiniu. Plaukai pradeda žilti, sutrikus plauko da-žo — melanino — gamybai. Deja, pražilimo mecha-nizmas iki šiol nėra galutinai išaiškintas.

Nuolatinis nervinis įtempimas, psichinės traumos, profinis nuovargis silpnina nervų sistemą ir sudaro sąlygas priešlaikiniam pražilimui. Plaukų pražilimą gali pagrei-tinti ir hormoninis sutrikimas (skydliaukės), mažakraujys-tė, vitaminių stoka. Pražilti galima ir nuo kai kurių vaistų. Turi reikšmės ir paveldėjimas.

Prasidėjus priešlaikiniam pražilimui, pirmiausia, pasitarus su gydytoju, reikia stengtis sustiprinti visą organiz-mą. Pražilimui gydyti gydytojai dažniausiai paskiria vi-taminus, ypač B grupės — B₁, B₂, B₆, taip pat vitaminą PP, paraaminobenzoinę rūgšį. Pastaraisiais metais pra-žilimui gydyti ir jo profilaktikai vartojama pantotėninė rūgštis (0,5 g per dieną). Jos yra įvairiuose maisto pro-duktuose, ypač mielėse, kepenyse, žirniuose, sėlenose. Kosmetikoje pantotėninės rūgšties yra plaukams skirtuose kremuose ir losjonuose.

Gyd. S. ROZANSKIENĖ-MISKINYTĖ

PAŽALIAVUSIOS BULVĖS

Bulvėse, ypač jų luobelėse, yra truputis — 0,001—0,02% — alkaloido solanino. Sudygusių, taip pat paža-liavusių bulvių luobelėse solanino būna daugiau. Kai so-lanino daugiau negu 0,02%, bulvės esti karstelėjusios, daugiau jų užvalgius, juntamas peršėjimas burnoje, at-siranda šleikštulys, rečiau vėmimas, viduriavimas. Labai retai pasireiškia nervų sistemos slopinimo reiškiniai — mieguistumas ir pan. Žmonėms apsinuodijimas solaninu praktiškai nepavojingas, nes bulvių luobelės prieš valgį paprastai nulupamos, be to, verdant solaninas paprastai suyra. Todėl maisto paruošų organizacijų nuostatuose nedraudžiama supirkinėti pažaliavusias bulves. Tačiau žmonių maistui tokios bulvės nenaudojamos — prekybi-nės organizacijos žino, kad žmonės jų vengia ir jį par-duotuves jų paprastai nepriima. Daugiau pavojaus apsi-nuodyti solaninu yra gyvuliams, tačiau, tinkamai ruosiant pašarą, žalos neturėtų būti.

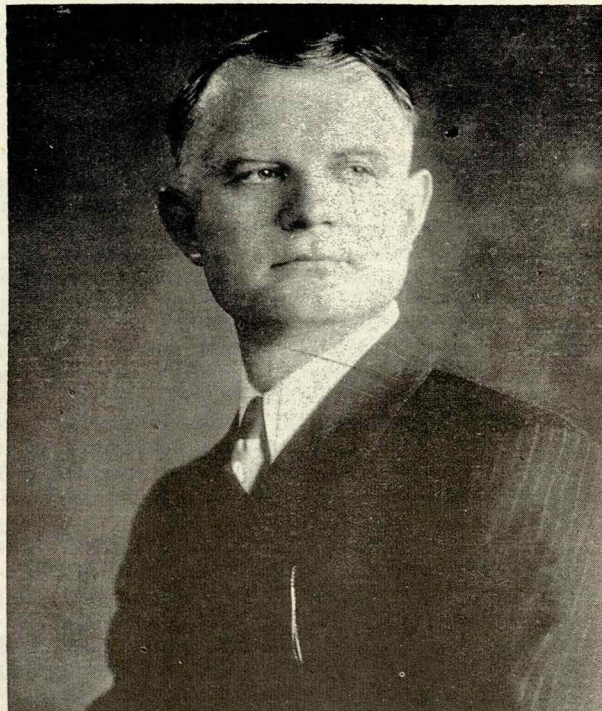
Gyd. V. KEMPINSKAS

JUOZO TYSLIAVOS "NEMUNO RANKOSE"

ANTANAS VENCLOVA

Habent sua fata libelli... Ir vėl prisimena šis senas romėnų posakis, kada imi į rankas "Vagos" kultūringai aštuonių tūkstančių egz. tiražu išleistą Juozo Tysliavos poetinį palikimą, sukauptą knygoje "Nemuno rankose". Tai puošnus, autorias ir jo artimųjų fotonuotraukomis iliustruotas leidinys, praturtintas rimtu ir įdomiu V. Galinio įvadinio straipsniu "Juozo Tysliavos poetinis kelias" ir kruopščiai parengtais komentarais. Knyga šių dienų skaitytojui atskleidžia jau beveik užmiršto, o labai verto atsiminti poeto kūrybą, kuri savo metu publikai ir kritikams kėlė prieštarigus jausmus ir nuomonės; vieni Tysliavą laikė talentingu poetu novatorium, kiti jam nenorėjo pripažinti jokio talento ir vadino pretenzingu eiliuotoju. Praslinkus daugiau kaip 40 metų (ir kokių metų!), po to, kai Lietuvoje išėjo iš spaudos paskutinis iš penkių nedidelių Tysliavos poezijos rinkinių -- "Tolyn", turime progos susipažinti su poeto kūrybos visuma (nes išleistasis rinkinys yra beveik pilnas; jame, be rods, išspausdinti tikrai ne visi ankstyvieji eilėraščiai). Dabar matome, kad Tysliavos būta neabejotinai talentingo, savito poeto, kuris, visai jaunas pradėjęs savo kelią, dirbo labai sunkiomis sąlygomis. Tai buvo laikai, kai jauno poeto niekas išskėstomis rankomis nesutikdavo, nepalaikydavo. "Juozas Tysliava apie 1921 metus (dar prieš Paryžių), -- rašo man mūsų literatūros veteranas Matas Grigonis, -- gyveno Kaune, Ukmergės plento ir Telšių gatvės kampinio namo pirmajame aukšte, kartu su trimis jaunais tarnautojais, šių tarpe ir mano svainis Klemensas Arminas. Jų bute šeiminkavo Ieva Gūžytė, mano dėdės sesuo, Tysliavai tekdavo ir pabadauti, nes už raštus dar menkai užsidirbdavo. Kartais jis nesikeldavo bent dvi dieni, kad nereikėtų valgyti. Ieva Gūžytė dažnai pavalgydindavo Tysliavą pietų likučiais". Štai sąlygos, kuriomis buržuazinėje Lietuvoje teko gyventi ir dirbti ne vienam rašytojui ir poetui! Štai priežastys, dėl kurių ne vienas nutilo, pirma laiko palūžo. Jeigu Tysliava tokiomis sąlygomis vis dėlto rašė dažniausiai giedrius, saulėtus eilėraščius (tiesa, parašė ir tragišką "Dainą apie duoną"), tai tik rodo jo didelę ir vitalinę, ir kūrybinę jėgą, kuri, deja, sumažėjo, kai jis atsidūrė anapus Atlanto.

Tysliavos kelias -- budingas kelias inteligento, kuriam liko svetima jo šalies darbo žmonių kova dėl naujo gyvenimo. Susižavėjęs besikuriančia buržuazine Lietuva, Tysliava ir vėliau buvo ištikimas seniesiems savo idealams, nors jo publicistikoje ne viena proga reiškėsi ir kritiška pažiūra į buržuazinės Lietuvos tikrovę. Vokiškąjį fašizmą jis ne kartą smerkė ir aštriai išjuokė. Tačiau jam svetimas liko tas kelias, kurių mūsų tauta pasirinko 1940 m. vasarą. Būdamas nuoširdus patriotas, poetas nuo gimtosios žemės vis dėlto ir vėliau neatsitvėrė -- jis domėjosi jos gyvenimu, svajavo ją pamatyti ir, mirtinai susirgęs, panoro būti palaidotas Vilniaus Rasuose.

Juozas Tysliava

Tuo būdu Tysliava bent po mirties simboliškai vėl įsijungė į būrį Rasuose gulinčių rašytojų, savo amžininkų, kūrusių naująją Lietuvą ir jos literatūrą.

Šia proga nemanau plačiau nagrinėti Tysliavos poezijos, paskelbtos neseniai išleistoje knygoje. Tai gerai atliko žinomas mūsų literatūros mokslininkas ir kritikas V. Galinis. Manau, jį papildys ir kiti literatūros kritikai, recenzuodami minimą leidinį. Man norėtųsi tikrai pakalbėti apie tą išpūdį, kuri mums, kartai, kiek jaunesnei už Tysliavą, kadaise darė jo poezija ir kuri ji daro dabar.

Tysliava kadaise mus domino tuo, kad jis laužė poezijoje naujus kelius, atsisakydamas nuo tada smarkiai tebevyrvavusios maironinės tematikos ir poetikos. Pradžioje jis neišvengė B. Sruogos ir kitų to meto vyresniųjų poetų įtakos. Bet greitai jo poezijoje suskambėjo nauji metrai ir rimai, eilėraščiai darėsi vis labiau muzikalūs, o mažos poemos "Berlyne" ir "Tysliava Paryžiuje" į lietuvių poeziją atnešė didmiesčių dvelkimą ir urbanistinius ritmus. Meilės eilėraščiai žavėjo nuoširdumu, o gamtos paveikslai -- naujumu, sodrumu, labai giliai pajustomis Lietuvos, o vėliau ir Europos spalvomis. Ši poezija vietomis buvo vaikiškai paprasta ir perregimai skaidri. Kitur ji traukė veržlumu ir polėkiu, graškia

ironija, dar kitur sužavėdavo audringos jūros nuotaikomis ir šiaurietiškais Suomijos granito ir ežerų peizažais. Tysliava poetas parašė nedaug, ne viskas, ką jis parašė, turi išliekamąją vertę, tačiau geriausia jo kūrybos dalis jau tais laikais aiškiai skyrėsi iš daugelio gaminamos produkcijos ir mūsų poezijoje išsikovojo ryškia vietą.

Be abejo, nevienodai prabyla ši poezija ir į šių dienų skaitytojo širdį. Pirmiausia ji atrodo vietomis per daug uždara, neatspindinti platesnių savo meto gyvenimo reiškinių, žinoma, tiek, kiek juos iš viso gali atspindėti lyrika. Tačiau ir šiandien geriausi Tysliavos eilėraščiai neprarado savo poetinio įtaigumo, jie ir dabar skaitytoją jaudina jaunystės žavesiu, gaivinančiais vėjo gūsiomis, jūros užesiu, žvaigždžių spindėjimu, atvirais prisipažinimais, nuoširdžia meile gimtajai žemei ir jos niekad nepraeinančiam grožiui. Su giliu sielvartu jau JAV parašyta poemėlė "Tawa nouson" apie tragišką prūsų likimą. Mūsų poetai Tysliavos kūryboje ras daug savitų ritmų, rimų, metaforų (šiuos dalykus jie ir šiandien kartais iš naujo mėgins "išrasti"). Jie ras joje tą nepakartojamą stebuklą, kuris turi tikrosios poezijos vardą. Štai kodėl vertėjo išleisti iš naujo Tysliavos eiles -- jose yra nesenstantis, laiko nepaliestas poezijos grūdas, kuris amžinai kyla į viršų trąšiu augalu ir žydi jokių šalnų nepakandamu žiedu.

Juozas Tysliava grįžo namo... Dabar, kada mūsų tauta ugdo savo nacionalinę kultūrą socializmo pagrindu ir ugdo ją taip intensyviai, kaip niekada anksčiau, mes kaupiame ir praeities kultūros laimėjimus, juos studijuojame, įsisaviname, panaudojame naujosios kultūros kūrybai. Taip mus mokė Leninas, taip moko partija. Tik tarybiniais metais po labai ilgo laiko skaitytojai gavo pilną Donelaičių, kurio šlovė irgi tik šiandien ėmė darytis pasauline. Tik dabar išleisti ar leidžiami kapitaliniai, pilnesni negu bet kada Poškos, Žemaitės, Lazdynų Pelėdos, Biliūno, Katkaus, Višinskio, Petkevičaitės-Bitės, Giros, Sruogos, Binkio, Mykolaičio-Putino, Čiurlionienės, Skabeikos ir daugelio kitų rašytojų (visus juos suminėti reikėtų daug vietos) dažnai daugiatomiaji leidiniai ir -- anksčiau neišmanomais tiražais. Tik tarybiniais laikais išleistas mums idėjiškai tolimas A. Vienažindys (buržuazija jo neišleido). O tokių kultūros paminklų leidimas, kaip senosios lietuvių literatūros chrestomatija, Kleino lietuvių kalbos gramatika, prūsų kalbos paminklai, Daukanto, Maironio, Krėvės, Jablonskio, Būgos raštai, "Lietuvių tautosakos" penkiatomis, kelioilika jau išėjusių pasaulinės vertės "Lietuvių liaudies meno" albumų (jie leidžiami ir toliau)! Jau išleisti septyni akademinio "Lietuvių kalbos žodyno" ir vienas akademinės "Lietuvių kalbos gramatikos" tomas. Čia neminimi kapitaliniai ir gausūs darbai Lietuvos istorijos ir ypač lietuvių literatūros tyrinėjimų srityje.

Mykolo Lietuvos knyga pradėjo naują seriją -- "Lituanistinę biblioteką", kurioje bus išleista tai, ką lietuvių istorijos, etnografijos, tautosakos ir kitomis temomis rašė mūsų ir kitų tautų rašytojai ir mokslininkai.

Tik dabar vis plačiau ne tik Lietuvoje nuskamba vardas genialiojo Čiurlionio (jo muzikos ir

ANTANAS VENCLOVA

dailės kūriniai plačiausiai leidžiami tik tarybiniais metais), kaip ir kitų įžymiųjų mūsų dailininkų -- Sklėriaus, Kalpoko, Vienožinskio, Žmuidzinavičiaus... Iš tikrųjų buržuaziniai laikai mūsų kultūrai buvo tamsūs ir žiaurūs. Jai dirbo daugiausia idealistai, pasiaukoję žmonės, dažnai eidami prieš buržuazijos atsilikimą ir priešiškuumą kultūrai. Kai kurie rašantieji, atsidūrę anapus Atlanto, šiandien jau vis mažiau bedrįsta šnekėti apie tariamąjį lietuvių kultūros "naikinimą" Tarybų Lietuvoje, nes faktai per daug vaizdžiai kalba prieš juos: kaskart aiškiau matyti, kad tikrasis lietuvių kultūros priešas -- ne tarybinė santvarka, o lietuviškoji buržuazija, tie visokie buvę dvarininkai ir dvarininkėliai, greitai praturtėję buržujai, bankininkai, fabrikantai ir kiti į juos panašūs, kuriems rūpėjo ne tautos kultūra, o savi kapšiai. Lietuvių kultūros reikalais labai maža jie rūpinasi ir dabar, kaldami dolerius Amerikoje.

Juozas Tysliava grįžo... Grįžta ir kiti -- Jurgis Baltrušaitis, Jurgis Savickis. Be abejo, ateis laikas ir Vydūnui, ir Faustui Kiršai, ir Klepui Jurgelioniui, ir Ignui Šeiniui... Šių žmonių gyvenimas audringoje mūsų epochoje ėjo zigzaga, mirė jie toli nuo gimtinės, bet tai, kas geriausia jų padaryta kūrybinėje srityje, priklauso lietuvių literatūrai ir kultūrai. Tai mūsų gyvenimo dėsnis, tai socialistinės kultūros kūrimo dėsnis. Tik mes, socialistinės visuomenės žmonės, esame viso to, kas geriausia sukurta praeities kultūroje, tikrieji paveldėtojai.

SENOJO KAIMO VAIZDUOTOJAS

VYTAUTAS KAZAKEVIČIUS

Mariaus Katiliškio vardas mūsų literatūros mėgėjams nėra girdėtas — prieš karą rašytojo tokia pavarde nei Lietuvoje, nei užsienyje nebuvo. Ir vis tik M. Katiliškio kūrybinis stažas jau siekia daugiau kaip 30 metų.

Kaune leisto „Naujosios Romuvos“ žurnalo 1939 m. 35–36 numeryje tarp kronikos galima aptikti tokią žinutę:

„A. Vaitkus, kurio novelė „Senis ir auksas“ spausdinome šiame „N. Romuvos“ numeryje, yra kilęs iš Žagarės ir tėra baigęs kelias klases. Ši jo novelė pasižymi originalumu, giliu gamtos gyvenimo pažinimu. 1934–35 m. „N. Romuvoje“ atspausdinome jo taip pat įdomius beletristikos kūrinius: „Miškai“, „Dvi vasaros“ ir „Kaip Igniui klojos“.

Albinas Vaitkus — tai ir yra tas pats Marius Katiliškis. Gimęs 1915 m. lapkričio 15 d. Gruzduose, netoli Šiaulių, A. Vaitkus pradėjo eiti mokslus Žagarėje. Tačiau išmoksinti jis taip ir nepajėgė: kurį laiką buvęs periferijos bibliotekos-skaityklos vedėju, jis savo jaunystę praleido dirbdamas įvairius fizinius darbus. Ir atsidūrus svetur, jam teko sunki fizinio darbo dalis. Įkopus jau į šeštą dešimtmetį, rašytojas taip ir nesukūrė turtingoje Amerikoje gyvenimo, leidžiančio atsidėti kūrybiniam darbui.

Tačiau nepalankios literatūrinės veiklos sąlygos, humanitarinio pasiruošimo stoka nesutrukdė M. Katiliškiui vaisingai pasireikšti beletristikoje. Įgimtas vaizduotojo talentas, artimumas liaudies gyvenimui, pastabumas ypač padėjo autoriui sukurti sodrių prieškarinio kaimo buitės vaizdų. Nuo pirmojo apsakymo — „Joninių naktis“, išspausdinto 1932 m., — kaimo tema rašytoją lydi kone per visą kūrybą. Savo pirmąją knygą — novelių rinktinę „Prasilenkimo valanda“ — M. Katiliškis išleido 1948 m. Vokietijoje. Po to 1952 m., jau JAV, M. Katiliškis išleido

novelių romaną „Užuovėja“, kurį realistiškai iliustravo R. Viesulas. Tai — Šiaurės Lietuvos kaimo buitės vaizdai, kuriuose autorius ypatingą dėmesį skiria valstiečių charakteriams, jų pergyvenimams atskleisti, nuotykiams ir darbams aprašyti, gamtai vaizduoti. Būdingi tų novelių pavadinimai: „Lietus“, „Polaidis“, „Apyaušrė“, „Nedermė“, „Kaitra“, „Linarūtė“, „Apynojus“ ir t. t. Nesigilindamas į socialinį kaimo gyvenimą, o daugiau rūpindamasis vaizduojamos buitės ir aplinkos supoetiniu, M. Katiliškis sukūrė nemažą sodrių, tikroviškų gyvenimo paveikslų, kurių centre — dirbantis valstietis.

Pati vertingiausia M. Kati-

Marius Katiliškis (A. Kurausko pieš.).

liškio knyga — „Miškais ateina ruduo“ — yra stambus romanas apie lietuvišką kaimą. Išspausdintas 1957 m. Čikagoje, jis tapo vienu reikšmingiausių emigracinės literatūros įvykių. Čia rašytojo talentas sužvilga daugeliu bruožų: sodri liaudiška kalba, vaizdingas sakinyss, ryškūs, pilnakraujai charakteriai, turtinga gyvenimiška medžiaga, lyrizmas, poetiska nuotaika ir epinis pasakojimas, spalvingi darbų ir gamtos paveikslai, subtilus jausmų atskleidimas. Šioje gal kiek ištęstoje ir nelabai tobulos kompozicijos knygoje pasakoja-

ma apie tragediją žmogaus, kuris, siekdamas turto, vedė nemylimą žmoną, o kai tapo turtingu ūkininku, kai atėjo meilė ir jauną graži žmona, siektoji laimė sudužo: gaivališkos meilės skatinama, žmona surišo gyvenimą su jo samdiniu.

Daugelis M. Katiliškio kūrybos meistriskumo bruožų atsiskleidžia ir jo romane, pasakojančiame apie karo meto nuotykius, kai dalis tautiečių atsidūrė svetur, — „Išėjusiems negrįžti“ (1958 m.), ir jo novelėse, kurios surinktos į 1963 m. išleistą rinktinę „Šventadienis už miesto“ (ją, beje, tituliniais piešiniais gražiai iliustravo Alg. Kurauskas). Pačios stipriausios yra tos M. Katiliškio novelės, kuriose vaizduojamas senasis kaimas, nors jo vaizdas kai kur taip pat slopina mėginimas užtušuoti socialinius prieštaravimus. Ir silpniausiai pavyksta tos novelės, kuriose jis mėgina tarytum pasitarauti užjūrio politikieriams.

Tačiau didelis tėviškės ilgesys, įgimtas ir labai savitas rašytojo talentas, — o jo jėga — liaudies gyvenimo pažinime ir sodriame realistiniame vaizdavime, — dažnai ima viršų prieš politinę įtaką tų emigracijos sluoksnių, kuriems reikalingas rašytojo vardas, bet kuriems svetimi M. Katiliškio vaizduojami darbo žmonės ir jų rūpesčiai. M. Katiliškis pastaruoju metu, matyt, jau išbaigęs senojo Lietuvos kaimo temą, medžiagos ieško emigracinėje buityje. Ir apie ją rašydamas, jis tebėra pirmiausia žmonių buitės vaizduotoju. Kartais į jo realizmą prasiskverbia ir natūralistiniai žmogiškojo gaivališko atspalviai, silpnėja lyrizmo gaida, bet lieka skvarbus domėjimasis paprastų žmonių gaivališkais charakteriais, jų buitimi...

Pirmajai platesnei nūdienės Lietuvos skaitytojo pažinčiai su M. Katiliškiu skirtas apsakymas „Apie Jonką Čigoną“ pasižymi daugeliu geriausių šio autoriaus kūrybos bruožų.

SUNKU ir pasakyti, kada žmogus išdrįso stoti į kovą su mirtimi, tačiau medicinos istorija rodo, kad tokie mėginimai yra labai seni. Šiandieninio mokslo požiūriu tie mėginimai yra naivūs, tačiau jie yra nepaprastai svarbūs ir reikšmingi savo drąsiai iššūkiu reakcinei ideologijai, pastoviai tvirtinusiai apie žmogaus bejėgiškumą kovoje su mirtimi.

sų ypatumų dėsningumą. Buvo išaiškinta du mirties tipai: 1) fiziologinė mirtis, kuri išsivysto dėl tolygaus progresuojančio organizmo susidėvėjimo, dėl senatvės; 2) priešlaikinė arba ankstyva mirtis, atsitinkanti dėl nelaimingų atsitikimų ar svarbių gyvybinių organų pakenkimo. Mirtis, išsivysčiusi dėl senatvės, yra nenugalima, bet žmogaus organizmo senėjimo pro-

ku, kad taip pat labai svarbū priemonės, kurios neleidžia organizmui patekti į klinikinės mirties stovį, kitaip sakant, daug svarbiau yra pati staigios mirties profilaktika, negu kova su klinicine mirtimi. Tačiau atsizvelgiant į tai, kad, nežiūrint pačių griežčiausių profilaktikos priemonių, staigi mirtis, kurią vis dėlto galima nugalėti, sutinkama gana dažnai, kova su

KOVOJE UŽ ŽMOGAUS GYVYBĘ

TSRS Medicinos mokslų akademijos tikrasis narys
prof. Z. JANUSKEVIČIUS

Talentingas vokiečių poetas ir mokslininkas Gėtė sako: „Niekada nepavargstanti žmogaus širdis niekad nesustoja, o jeigu sustoja, tai jau amžinai“. Anuo metu buvo tvirtai galvojama, kad žmogų po širdies sustojimo išgelbėti negalima.

Apie senosios medicinos bejėgiškumą kovoje su sunkiomis ligomis liudija ir garsaus 16 amž. chirurgo Ambruzo Pare žodžiai: „Aš juos operavau, o dievas tegul juos gydo“. Tiesa, ir dabartinis mokslas dar nėra atskleidęs visas paslaptis apie žmogaus gyvybę, apie mirties dėsningumą, tačiau visa paskutinio laiko mokslo raida parodo, kad išsilaisvinusiam iš reakcingo prietarų, vergijos visagalinčiam žmogaus protui nėra tokios gamtos paslapties, kurios jis nepajėgtų atidengti. Šiandieninis medicinos mokslas leidžia tvirtinti, kad po staigios mirties žmogų dar neretai galima išgelbėti. Kaip tai atlikti, kaip atstatyti užgesusias organizmo funkcijas — tai nagrinėja neseniai atsiradusi medicinos mokslo šaka — reanimatologija (iš lotyniško žodžio reanimare — atgaivinti). Reanimatologija ieško būdų nugalėti mirimo procesą. Šiuo metu daugelyje šalies miestų yra kuriami centrai, kuriuose medicinos personalas ir gyventojai apmokomi kovoti su staigia mirtimi, teikiama pagalba staigiais atvejais.

Ilgą laiką buvo galvojama, kad mirtis yra reiškinys, kuris negali būti nagrinėjamas moksliniu požiūriu, ir iš to sekdavo kitas samprotavimas apie kovos su mirtimi beprasmiškumą. Tačiau medikai, kantriai ir atidžiai nagrinėdami šį klausimą, išryškino mirimo proce-

cesas, jo trukmė žymiu mastu priklauso nuo sąlygų. Priešlaikinė arba ankstyva mirtis daugeliu atvejų yra nugalima, ir sugrąžinti gyvenimą žmogų, ūmai netekusių daug kraujo arba staigiai mirusių dėl širdies sustojimo ir t. t., greitai pašalinant priežastį, yra kilnus medikų uždavinys.

Buvo nustatyta, kad po kvėpavimo ir širdies sustojimo be vadamosios biologinės mirties egzistuoja tam tikras keleto minučių laikotarpis, kuriuo žmogus dar nėra visiškai miręs. Tai vadinamasis klinikinės mirties laikotarpis, kuris yra paskutinis tiltas tarp gyvenimo ir mirties. Būtent šitą mirimo periodą tyrinėdami, medikai nustatė, kad, efektyviai teikiant pagalbą klinikinės mirties laikotarpiu, žmogų dar galima sugrąžinti gyvenimui. Tiesa, ši kova už žmogaus gyvybę yra nelengva, ir kuo žmogus labiau priartėja prie tos ribos, kuri skiria klinikinę mirtį nuo biologinės, tuo ši kova darosi sunkesnė.

Jeigu mes įsivaizduotume automobilį arba vežimą, pradedantį riedėti nuo aukšto kalno pakalnėn, kuri baigiasi bedugne, praraja, tai kuo ilgiau riedės vežimas nuokalnėn, tuo smarkiau jis artės prie bedugnės, t. y. prie tos ribos, kuri skiria gyvenimą nuo mirties, tuo sunkiau jį bus sustabdyti ir nukreipti iš pražūtin vedančio kelio. Gydytojas, kovojantis su klinicine mirtimi, būtent ir veda kovą šioje neaiškioje pavojingoje riboje, skiriančioje gyvenimą nuo mirties, ir stengiasi su vis didėjančiu greičiu skubantį į mirtį organizmą nukreipti į gyvenimą. Aiš-

ja įgauna svarbią prasmę.

Visa eilė mokslininkų nagrinėjo kovos su mirtimi galimybes. Nemažą indėlį į šį klausimą įnešė rusų mokslininkai Andrejevas, Čeculinas ir kiti. Šiuo metu tyrinėjami žmogaus atgaivinimo srityje seniai išėję iš eksperimentinių laboratorijų, vis plačiau taikomi klinikose, ligoninėse.

Mūsų respublikos, ypač Kauno medikai taip pat įnešė nemažą indėlį kovoje su klinicine mirtimi. Pirmieji konstruktyvūs žingsniai šiuo klausimu buvo padaryti dar 1958 m., kuomet autorius, bendradarbiaudamas su TSRS Medicinos mokslų akademijos eksperimentinės fiziologijos ir organizmo atgaivinimo laboratorijos direktoriumi prof. V. Negovskiu, pradėjo vadovauti nedidelei Kauno Medicinos instituto medikų grupei, besidominčiai reanimacija. Neilgai trukus, po eilės nesėkmių, jau 1959 m. buvo gauti pirmieji kuklūs teigiami rezultatai. Greitai po to buvo surengtas visuotinis Respublikinės Kauno klinikinės ligoninės ir iš dalies kitų Kauno ir respublikos ligoninių personalo supažindinimas su žmogaus atgaivinimo principais. Glaudus visų specialybių gydytojų bendradarbiavimas greitai davė teigiamus rezultatus. 1961 m. Respublikinės Kauno klinikinės ligoninės gydytojai, pirmieji Tarybų Sąjungoje sėkmingai naudodami išorinį širdies masažą, išgelbėjo žmogų po širdies sustojimo. Tais pačiais metais gydytojas A. Šimkus išgelbėjo ligonę, kuriai 12 kartų sustojo širdis ir kvėpavimas. 1962 m. Respublikinės Kauno klinikinės ligoninės gydytojai pirmą kartą

Tarybų Sąjungoje sėkmingai panaudojo elektrini defibriliatoriaus impulsą, kuris privertė plakti sustojusią žmogaus širdį ir tuo pačiu prikėlė „iš numirusių“ jauną žmogų. 1958—1962 m., išvystęs energingą veiklą, prof. J. Brėdikis pirmasis Tarybų Sąjungoje plačiai įdiegė į klinikinę praktiką elektrinio širdies stimuliacijos metodą. Eilei žmonių, panaudojant šį metodą, buvo išgelbėta gyvybė. Kai kurie Kauno gydytojai, mokliškai nagrinėdami reanimacijos problemas, paruošė arba baigia disertacijas šiuo klausimu. Tai yra A. Smailys, L. Kalašaitytė, J. Blužas ir kiti. Buvo sukurta visa eilė prietaisų ir aparatų, palengvinančių kovą su klinicine mirtimi. Šiuos aparatus teigiamai vertina specialistai. Doc. A. Smailio ir inžinierių J. Valužio ir J. Danilevičiaus sukurto širdies veiklos indikatorius demonstravimą mano pranešimo metu paskutinio kardiologų kongreso dalyviai Niudelyje sutiko plojimais.

Respublikinėje klinikinėje ligoninėje per pastaruosius metus buvo išgelbėta iš klinikinės mirties būvio 85 žmonės. Keletas žmonių buvo išgelbėta ir kitose Kauno ligoninėse. Didelė jų dalis grįžo prie ankstyvesnio darbo ir užsėjimo.

Šiuo metu Medicinos instituto hospitalinėje terapinėje klinikoje veikia specialus reanimacinis centras, vadovaujamas doc. Bakšio. Šio centro darbuotojai teikia pagalbą sunkiems ligoniams po kvėpavimo ar širdies sustojimo. Apie tai, kaip atkakliai ir sunkiai tenka kovoti už žmogaus gyvybę, liudija kad ir tai, jog kartais, po 2—4 mėnesius palaikant kvėpavimą su specialių aparatų pagalba, ligoniniai pasveiksta. Jau ne vieną tokią ligonį šio centro medicinos per-

sonalas yra išgelbėjęs. O juk visai neseniai tokie ligoniniai mirėdavo.

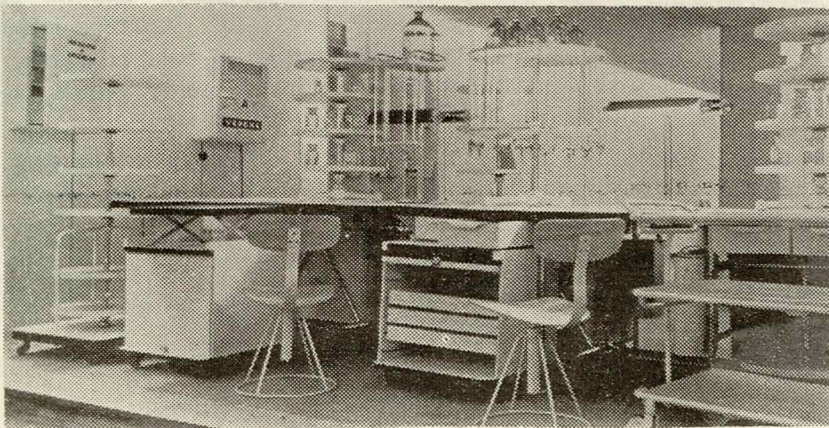
Siekiant supažindinti plačius respublikos medicinos darbuotojų sluoksnius su pagrindiniais kovos su staigia mirtimi principais, buvo paruošta ir apsvaistyta jungtiname respublikos kardiologų, terapeutų, chirurgų ir pediatrių draugijų posėdyje speciali instrukcija, kuri artimiausiu metu bus išplatinata respublikoje.

Kauno Medicinos Instituto ir Respublikinės klinikinės ligoninės kolektyvai ir toliau atkakliai dirba šioje srityje.

Daug energijos ir pasiaukojimo, gelbėdami ligonius iš grėsmingų būsenų, parodo doc. Blužas, Kana porius, Šlapikienė ir kiti. Aktyviai dalyvauja šiame darbe ir Kauno m. Greitosios pagalbos kolektyvas. Vis daugiau į šį darbą įsijungia ir periferijos gydytojai Čyplys, Diktanas (Panevėžys), Petravičiūtė (Vilkaviškis) ir kt. Tačiau daug klausimų lieka dar neišspręstų. Reikia reanimacinius metodus išvesti iš stambių ligoninių, klinikų į kaimo apylinkines ligonines, reikia šiuos metodus supaprastinti, be to, reikia supažindinti ir visuomenę, kaip kovoti su staigia mirtimi. Reikalingi atidaus mokslinio tyrinėjimo įvairūs smegenų pakenkimai, atsirandantieji klinikinės mirties būsenoje.

Ar nevertėtų susirūpinti reanimacijos įstaigų išplėtimu ir sustiprinimu? Labai svarbu, kad būtų sudarytos galimybės gydytojams ir medicinos seserims pagilinti savo žinias reanimacijos klausimais.

Kova su priešlaikine, ankstyva mirtimi reikalauja daug pastangų ir pasišventimo, bet perspektyvos čia yra labai didelės.

Baldai medicinos įstaigoms taip pat gaminami Lietuvoje.

ALG. MIKUTA

UBAGŲ SALA

Platelių ežere yra tokia Ubagų sala, kur po Žemaičių Kalvarijos atlydų rinkdavęsi ubagai ir puotau-davę.

**Po žemaičių atlydų
Ubagų saloj saldu.
Dega žvakės ir liktarnos,
Supas bačkos ant bangų.
Surmuliuoja juodos varnos
Virš laimingų ubagų.**

**Virš laimingų ubagų,
Virš varinių pinigų.**

**Ir barzdoti, ir sukumpę
Srebia gėralą iš klumpių.
O berankiai tašo kumpį,
Atsigulę ant pilvų.**

**Po šventoriaus pamaldų
Kožnas keikiasi už du.**

**Kad užplėšia, kad užgroja
Du kupriukai iš Kulių,
Paralyžiaus susuktoji
Klykia: „Jėzau, negaliu“.
Plinkšių Jurgis su Vale
Ram-ta-dri-lia ra-lia-lia!**

**Trypia, debesis kilnoja,
Ech, ratelis iš šešių.
Per visus — septynios kojos,
Penkios galvos ant pečių.**

**O tas vienas be galvos
Savo pusbroliui kad voš.**

**Lyg pašėlęs laužas šaudo,
Burba poterius kažkas.
Du akli viens kių gauda
Po karklynus ir gubas.**

**Ir negirdi ubagai,
Kaip kvatoja pinigai.**

*

**Surinko upė karštus langus,
Žvakės, reflektorius ir lempas.
Surinko mylinčias akis,
Surinko svylančias mintis.**

**Surinko upė žvaigždžių lietų,
Surinko, nunešė, nuplukdė.
Tur būt, į jūrą ar į ugnį,
Tur būt, kad žemė palengvėtų.**

**Surinko upė. Pelenai
Nuo gaidžio riksmo padulkėjo.
Nesikalė jokie sparnai,
Tiktai galva suakmenėjo.**

IŠ LLD CENTRO RAŠTINĖS

Balandžio 10 d. LLD Centro Komiteto posėdis buvo turiningas; padaryta daug planų geresnei veiklai. Posėdyje dalyvavo visi Komiteto nariai ir keli alternatai, taipgi ir abu "Šviesos" redaktoriai.

Knygų klausimas buvo vienas svarbiausių. Tūli nariai skundžiasi, kad negauna už šiuos metus knygų. Centras taip pat nelabai patenkintas, kad dar neturime nei vienos šiems metams knygos, nors esame užsakę net tris.

Nekantriai laukiame Juozo Baltušio knygos "Tėvų ir brolių takais". Ji turi mus pasiekti greitai laiku. Antra knyga užsakyta — Jono Gasiūno. Ji spausdinama Lietuvoje, dar, rodosi, tikrai nenustatyta jai užvardinimas, bet tai bus iš J. Gasiūno atsiminimų. Tikra esu, kad knyga suįdomins visus.

Jau visa Amerika žino, kad Albertas Laurinčiukas parašė knygą "Trečioji dorio pusė". Knyga jau ne viename JAV laikraštyje bei žurnale plačiai buvo recenzuojama. Kaip nors per neapsižiūrėjimą mes jos neužsakėme mūsų nariams. Dabar bandome klaidą atitaisyti, jei tik bus leidžiama dar bent viena laida. Dėl šios knygos eina susirašinėjimas su leidykla.

* * *

Iš laiškų, atėjusių į Centrą, rodosi narius domina klausimas, iškeltas d-ro. A. Petrikos rašte "Vyras ar moteris", tilpęs pereiname "Šviesos" numery.

Iš Phoenix, Arizona, Bruno Sadauskas kreipiasi į Centrą klausdamas, kaip gauti knygą, kurią daktaras mini savo straipsnyje. Sadauskas nori įtikinti amerikiečius šiuo klausimu, nes jie abejoja...

Iš vieno mažo kampelio nuo Pacifiko žmogus rašo: "...Nariai didelių knygų nenori, nes iki pabaigia skaityti knygą, pamiršta kas buvo pradžioje — senatvė. 'Šviesa' geriau patinka. Mums visiems reikia daugiau šviesos — ne tik žurnalo, bet ir šiaip jau apšvietos. Štai, kad ir aš,

esu jau 90 metų amžiaus, o vis dar trūksta užtenkamai šviesos, kad mokėčiau prikalbinti žmones stoti į taip brangią Literatūros Draugiją. Aš esu Suvalkų dzūkas ir nelankiau mokyklos nei vienos dienos — pats per save pramokau po to, kai motina išmokė poterių ir skaityti iš maldaknygės.

"Kaslink 'Šviesoje' rašto, kad galima padaryti moterį iš vyro, tai kokia gi nauda, jeigu ir tiesa? Iš 90 metų senumo vyro, tokio kaip aš, jei ir padarytų moterį, kam gi ji reikalinga? O jei daug pasikeis į moteris, tai kur jos gaus vyrus, ot ir vėl bus negerai..."

Kitas įdomus laiškas iš Kalifornijos. Moteris rašo angliškai, kad perskaitė "Lithuania Past and Present" ir, kadangi ji dalinai lietuvių kilmės ir seniai namuose girdėjusi lietuvių kalbą, norėtų gauti lietuvių kalbos vadovėlį — ji dabar nemokanti jos. Pasiųsime jai ir laišką ir vadovėlių, kokių tik bus galima gauti.

* * *

Na, kiti mūsų Draugijos reikalai — tai duoklių mokėjimas, kuris dar gana lėtai eina; naujų narių gavimas irgi reikalinga rimtos visų narių atydos. Ypatingai norisi kreiptis į pavienius narius, prisiųskite savo duokles. Iš Centro negalima kiekvienam atskirai rašyti, kaip rašėme kuopoms.

Prašome kiekvieno nario nepamiršti savo organizacijos reikalų. Vasaros laiku, gera dirva piknikuose gauti aukų ir narių.

Visi dirbkime, turėsime ir geras pasiekmes.

IEVA MIZARIENĖ,
Centro Sekretorė

